Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Гарсаһаар 1921 оной декабриин 21-һээ гарана. | № 240 (18563) | 1990 оной октябриин 18, четверг | Сэн 3 мун.

СОВЕТ СОЦИАЛИС РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ СОЮЗАЙ ПРЕЗИДЕНТЫН УКАЗ

ДЭЭДЭ ҺУРГУУЛИНУУДАЙ СТАТУС ТУХАЙ

Орон соо боложо байһан социально-экономическа ехэ хубилалтануудай амжалта, арюун зүб ябадалай ба оюун ухаанай талаар обществын дэбжэлтэ совет хүн бүхэнэй болбосоролһоо, зохёохы ёһоор саг үргэлжэ ургалтаһаа дулдыдадаг. Энэ зорилгые шиидхэхын тула арадай һуралсалай, тэрэ тоодо дээдэ һургуулинуудай бүхы системые сүлөөтэйгөөр ба ашаг үрэтэйгөөр хүдэлгэхэ эрилтэ табигдана.

Дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн оролгоһоо уламжалан тохёолдоһон социально-политическэ шэнэ байдалда мэргэжэлтэдые ба эрдэмэй-педагогическа кадрнуудые бэлдэлгын шанар, дээдэ һургуулинуудай һуралсалай ба эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэриин ашаг үрэ хуулиин ба экономическа талаар тэдэниие хамгаалха, гүрэнэй зүгһөө найдамтайгаар дэмжэхэ, һуралсалай болон мэргэжэлтэдые бэлдэлгын ниитын удха шанарай дээшэлһэн ябадалаар тодорхойлогдодог.

Обществын оюун ухаанай арга боломжые саашадань үргэдхэхын, арадай һуралсалай болон болбосоролой хэмжээ дээшэлүүлхын тула шухала эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха зорилгоор иимэ хэмжээнүүдые бэелүүлхэ шухала гэжэ тоолоноб:

1. ССР Союзай болон союзна республикануудай хуулинуудтай зохилдуулагдан зохёогдоһон өөһэдынгөө уставуудай үндэһэ һуури дээрэ хүдэлдэг өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилдэг (бэеэ даанхай) эмхи зургаануудай статус дээдэ һургуулинуудай үүсхэлээр тэдэндэ олгохо.

Тогтоогдоһон гуримаар уставыень бүридхэлдэ абалгатайгаар арадай һуралсалай хүтэлбэриин союзна гү, али республиканска зургаанай шиидхэбэреэр дээдэ һургуулида иимэ статус олгогдожо болохо.

2. Өөрын эрхэтэй болоһон дээдэ һургуулинуудай хэрэглэжэ байһан гол жасануудые тус Указай 1-дэхи статьягай ёһоор гансал тэдэнэй зөөри болгон дамжуулха, «СССР-тэхи зөөри тухай» СССР-эй Хуулиин 17-дохи статьяда тааруугаар энэ зөөриин статусые тодорхойлхо.

3. Арадай һуралсал тухай ССР Союзай болон союзна республикануудай хуулинуудай үндэһэ һууриин проектые хаража үзэхэдөө, тус Указай дуримуудые хараада абахыень СССР-эй Верховно Соведтэ дурадхаха.

4. СССР-тэ дээдэ һуралсалай хүгжэлтын гүрэнэй программые зохёоходоо, дээдэ һургуулинуудые этигэмжэтэ нюур болгон томилхо гурим, союзна бюджедэй мүнгөөр дээдэ һургуулида мүнгэ һомолхо хэмжээнүүдые тогтоохо, һуралсалай хүгжэлтын нормативуудые, һуралсалай, социальна ба эрдэмэй союзна программануудта мүнгэ һомолхо гуримуудые СССР-эй Министрнүүдэй Совет хараалха.

Совет Социалис Республикануудай Союзай Президент **М. ГОРБАЧЕВ.**

Москва, Кремль.
1990 оной октябриин 12.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй сесси

ШАНГА ШҮҮМЖЭЛЭЛТЭЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

[illegible] ССР-эй Верховно Соведэй [illegible] сесси байгаа октябриин 16-да хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлээ, [illegible]

[illegible] 16-най үглөөгүүр [illegible] сугларагшадай анхарал [illegible]. Жэшээлхэдэ, [illegible] депутат **Д. Ч. Боросов** [illegible] хойто районууд [illegible] «Север» гэжэ бүлэг бүридхэхэ [illegible] мэдээсэл [illegible] депутат **С. Ф. Рассо[…]** [illegible] телевиденеэр [illegible] Гостелерадио [illegible] Буряадай ССР-эй [illegible] Б. Н. Ельцинэй хүтэлбэри [illegible] РСФСР-эй [illegible] Соведэй сессиин [illegible] **Ю. Б. Цыренжапов** [illegible]

мэдээсэл хэбэ. Тэрэнэй дурадхалаар Верховно Соведэй сесси Баргажанай районой арадай сүүдэй судьяагаар Э. К. Шагдыровые, Кабанскын районой арадай сүүдэй судьяагаар Б. П. Урбаевые баталха гэһэн шиидхэбэри баталан абаба.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо **Р. Б. Гармаев** Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй депутадуудай [illegible] байдалай талаар комисси байгуулха тухай асуудалаар үгэ хэлэбэ. Тус асуудал зүбшэн хэлсэлгэдэ арадай депутадууд С. П. Гаврилов, Н-Ц. Ч. Дабаев, В. В. Молонова, В. В. Устинов болон бусад хабаадаа.

Тус комиссиин түрүүлэгшээр **Л. А. Смолина** һунгагдаба.

Буряадай ССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай арадай депутадуудта үгтэһэн захяануудай тухай республикын Госпланай түрүүлэгшэ **Л. П. Табаласвай** элидхэлые арадай депутадууд шагнаба.

22 хүнһөө бүридэһэн комисси арадай депутадуудта үгтэһэн захяануудые согсолхо талаар хэмжээ ябуулаа гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ. Дийлэнхи олон захяанууднь социальна хүгжэлтэй, барилгын объектнуудые бодохо асуудалнуудта хабаатай. Тиимэһээ һунгагшадай үгэһэн бүхы захяануудые дүүргэхэ арга байхагүй байна гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ.

Арадай депутадууд элидхэлшэдэ олон тоото асуудалнууд табяа. Жэшээлхэдэ, арадай депутат **Н-Ц. Ч. Дабаев** Зэдэ станциин социальна хүгжэлтэдэ хабаатай нэгэшье асуудал шиидхэгдэнэгүй, тиигэжэ һунгагшадай захяанууд дүүргэгдэнэгүй, арадай депутат **М. М. Бакиров**, Баргажанай Адагта дунда һургуули барилга тухай асуудал олон жэлэй туршада шиидхэгдэнэгүй юумэндэ һанаагаа зобожо байһанаа мэдүүлбэ.

Арадай депутат **А. П. Абашеев** үгэ хэлэхэдээ, «Солдатский» гэжэ посёлогто һургуули, больницашье үгы. Энэ «мартагдаһан» посёлогто аяар 3 мянга гаран хүн ажаһуудаг гээд тэмдэглээ. һунгагшадай захяануудые дүүргэхэ түлөө харюусалгатай хүн — бидэ һунгагшадтаа ямар харюу үгэхэ ёһотой гээшэбибди гэжэ асууба.

Арадай депутат **Н. М. Кирдеев** иигэжэ хэлэбэ: «һунгагшадай захяануудые дүүргэхэ талаар манай республикын Госпланда [illegible]. Олонхи документнүүдтэ «шиидхэхэ», «дурадхаха», «арга боломжодо бодожо» гэһэн үгэнүүд [illegible]» гэбэ.

Арадай депутат **С. П. Гаврилов** тэрэниие дэмжээ.

Үгэ хэлэһэн арадай бусад депутадуудшье иимэрхүү тоб хөөрэл хэһэн байна. Ушар тиимэһээ тус асуудалай бүхы талаһаань бэлдэгдэхэгүй байһан [illegible] һунгагшадай захяанууд [illegible] удахи сесси дээрэ хаража үзэхэ гэһэн шиидхэбэри тус сесси баталан абаба.

Удаань арадай депутат **М. Х. Рагимов** «хойто зүгэй арадуудай социальна хүгжэлтэдэ зориулагдаһан мүнгэ зөөриин ямараар ашаглагдадаг тухай асуудалаар үгэ хэлэбэ. Верховно Соведэй [illegible] комисси энэ асуудалые сессиин зүбшэхэ зүйлдэ оруулха һанамжалаа юм гэжэ тэрэ зааба. Республикын финансын министерствэдэ хандахадамнай, хойто зүгэй арадуудай социальна хүгжэлтэдэ 1,5 миллион түхэригэй мүнгэн һомологдоо гэжэ харюу үгэһэн байгаа. Зүгөөр энэ мүнгэнэйнь хаана ороһоб, ямар юумэндэ гаргашалагдааб гэһэн асуудал намайе һонирхуулжа байна гэжэ арадай депутат хэлэбэ. Тэрэнэй дурадхалаар энэ хэрэг хаража үзэхэ арадай депутадуудай комисси байгуулагдаба. Арадай депутадууд Н. П. Быков, Ю. И. Алексеев, В. В. Чуваев, Д. Р. Гнеушев болон бусад тэрэ комиссиин бүридэлдэ ороба.

Арадай депутат **Е. Ж. Щеголева** бодожо, 70 һунгагшадай гар табиһан бэшэг уншажа үгэбэ. Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо, Буряадай республикын түлөөлэгшэ бодожо, Москвада [illegible] Н. И. Крючковой ажал ябуулга [illegible] дурдагдана.

Тус бэшэг соохи баримтануудые шалгаха комисси байгуулха тухай арадай депутадууд **Г. К. Языков, Д. Ц. Будаев, Д. Т. Цыремпилов** болон бусад дурадхаба. Тус комиссиин бүридэлдэ арадай депутадууд Н. М. Болоколодов, Е. Ж. Щеголева, Д. Б-Д. Бальжинимаев, Ю. Ф. Ефремов, Р. Б. Гармаев, В. В. Устинов болон бусад оруулагдаа.

Арадай депутадуудай эрилтээр үбэлдэ хэр зэргэ бэлэн болоһон тухай Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо **М. И. Семенов**, Улаан-Үдын городской Соведэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшын орлогшо **А. Ф. Абрамов**, Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо **Г. Н. Манжуев** мэдээсэл хэбэ.

[illegible] **Б. К. Агалов** хүн зониие [illegible] хангаха, Радио болон телевиденинии талаар [illegible] **С. Баинов** [illegible]. Сессиин урда [illegible] байна.

Жэшээлхэдэ, арадай депутат **Н. М. Болоколодов** хүн зониие, тэрэ тоодо Улаан-Үдын хүн зониие түлеэгээр хангалга хэр зэргэ эмхидхэгдэнэб, саашадаа энэ хэрэг һайжаруулха гэжэ асууба. «Түлеэгээр хангалгые һайжаруулха талаар хэмжээнүүд абтажа байна», гэжэ М. И. Семенов харюусаа.

Республикын хилэ шадархи зоннуудые усадхаха, энэ асуудалаар ССР Союзай гү, али РСФСР-эй дээдын зургаануудта хандаха гэһэн шиидхэбэри баталан абаба.

Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. К. Агалов эдеэ хоолоор хангаха, мүн хүнэй автомашина республика дотор худалдаха тухай хэлэбэ.

СССР-эй арадай депутат **Б. В. Карепин** үгэ хэлэхэдээ, хүнгэн автомашинануудые хубаарилха хэрэгтэ нэгэшье тогтоол үгы, зохид гурим үгы, тиимэһээ һунгагшадай [illegible] ойлгуулмэжын хүдэлмэри ябуулхань хүшэр, Улаан-Үдын дээдын зургаанай хүдэлмэрилэгшэдтэ машинанууд олоор худалдагдана, автомашинануудые хубаарилха тодорхой гурим үгы байна гэжэ шүүмжэлбэ.

Тус асуудалаар арадай депутадууд **И. С. Антонов, А. Я. Лазарев, В. С. Борисов, Н. Я. Кондаков** болон бусад үгэ хэлээ.

Финансын министр **М. Г. Намсараев** удаадахи республикын финансын байдал тухай, бүхэроссиин финансын хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөндэ хабаадалһаа тухайгаа хөөрэжэ үгөө.

Сесси дээрэ бусадшье асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэбэ. Энээгээр Буряадай ССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй хоёрдохи сессиин хүдэлмэри дүүргэгдэбэ.

Сессиин һүүлээр пресс-конференци үнгэргэгдэбэ.

С. ОЧИРОВ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй сесси

ҮРЭ ТҮГЭС ХҮДЭЛМЭРИИН ҮДЭР

Октябриин 16-най хүдэлмэриин үдэрые Россиин парламентаринууд үрэ түгэс дүүргээд түгэсхэбэ. Республикын Соведэй болон Национальностинуудай Соведэй хамтын заседани дээрэ депутадууд Россиин түүхэдэ түрүүшынхиие РСФСР-эй референдум тухай Хуули баталаа. Россиин Верховно Соведэй комитедүүд болон комиссинуудай тус Хуулиин проектдо оруулһан олон тоото заһабаринуудые хараада абажа, тэрэниие зүбшэлһэн тула 1 часһаа үлүүтэйхэн саг хэрэглэгдэбэ.

Республикын гүрэнэй ба ниитын ажабайдалай эгээл шухала асуудалнуудаар референдум үнгэргэгдэхэ, тэрэнэй шиидхэбэринүүд Хуулиин талаар дээдын хүсэтэй байха гэжэ Хуули тодорхойлно. РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд, харин съездүүдэй хоорондо республикын Верховно Совет референдум тухай шиидхэбэри абажа эрхэтэй.

Зүбшэхэ зүйлэй түрүүшын пунктые зүбшэн хэлсэхэдэ, [illegible] «Приморын хизаарта Находка хотын орошондо экономическа сүлөөтэ зоно байгуулха тухай» хоёрдохи асуудал тушаа депутадууд онсо сидэо һанамжалаад байба.

Иимэ зоно байгуулбал, гадаадын оронуудтай Алас-Дурнын портын [illegible] холбоо баригдаха, энэнь республикын [illegible] экономикын хүгжэлтэдэ ехэ тулхисэ болохо, харин [illegible] Россиин [illegible] гэжэ зарим депутадууд тоолоно. Депутадуудай заримаанинь [illegible] Находка [illegible] хэлэнэ. Тэрэнэй [illegible] гэжэ зарим депутадууд айна. Энэнь кооперативууд болон бии болохо акционерно предприятинуудта гүрэнэй [illegible] арга олгохо гэжэ тэдэ үзэнэ. [illegible] Үгэ хэлэгшэдын түгсэхэдэ, документнүүд бэлдэгдэхэ тула РСФСР-эй Верховно Соведэй комитедүүд болон комиссинуудта тэрэниие эльгээхэ шиидхэбэри абтаа.

Арадай ажахые тогтонижуулха ба оронойнгоо экономикые дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн оруулха тухай академик А. Г. Аганбегянай бүлэгэй дурадхаһан программа республикын [illegible] тухай мэдээсэл республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Р. И. Хасбулатов хэлээд, шанга шүүмжэлһэн байна.

Үдэшын заседани дээрэ депутадууд «РСФСР-эй 1991 оной бюджедэй бүридхэлгэ тухай» Хуулиин проект тухай Россиин финансын министр Б. Г. Федоровой мэдээсэлые шагнаһан байна. Россиин парламентын комитедүүд болон комиссинуудта тус документ дээрэхи хүдэлмэриин гурим тухай [illegible] баталан абтаба, «РСФСР-тэхи [illegible] Хуули тухай» Хуулиин проект [illegible] байна.

Сессиин [illegible] РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. Ельцин эхэ үгэ хэлэхэ байгаа. Тэрэнэй хэлэһэн үгые телевиденеэр харуулха, хэлэһэн үгынь дүүрэн текстые хэблэлдэ толилхо тухай шиидхэбэри депутадууд баталан абаа.

Сесси хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлнэ.

[ТАСС].

Урагса — 90

ТЭМСЭЛЭЭ ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛЬЭЭР

Ярууны районой «Коммунизм» колхозой механизаторнууд сагай уларилай хүндэхэн [illegible] үргамалнуудые хурааха ябаба. [illegible] оролон хура бороһоо болохо, [illegible] комбайнууд, [illegible] автомашинанууд шабарта һүүжэ ушар олоор дайралдана. Иимэ байдалые хараада абажа, шабарта һүүһэн тэхника татажа гаргаха тракторнуудые поли дээрэ [illegible] болоно.

Ульдэргын [illegible] түрүүшынхиие комбайнуудта [illegible] хээ. Иимэрхүү хүндэ байдалые [illegible]

Николай Климовой, Ринчин Будажаповай, [illegible] тракторно-[illegible] бригаданууд мүнөө ороһото үргамалнуудаа сэхэ хадажа байна. Энэ ороһоной 15 комбайн, 10 автомашина урагса хуралгада табигдаһан юм. Энэ хоёр бригадын [illegible] дээрэ 30090 центнер ороһо хадажа, колхозойхиие ороһоной тоогто буулгаба. Тэдэнэй мүнөө жэлдэ бүхыдөө 35 мянган центнер [illegible] абаха һаа, [illegible] Гектарай дунда зэргээр 18—19 центнер ороһон хадагдан абтана. Зарим полинууд гектар бүриһөө 25 центнер хүрэтэр урагса хурагдаа.

Хуралгын эхинһээ хойшо тус тустаа 3000 центнер ороһо [illegible] механизаторнуудые тоолобол, Жаргал Цыдыпов, Цымын Доржиев хоёр болоно. Комбайнернууд В. Климов, А. Леонтов, Б. Климов болон бусад 2100—2800 центнер шэнэ урагсын ороһо бункернууд соо һо буулгаа.

Н. ДАМБАЕВ.

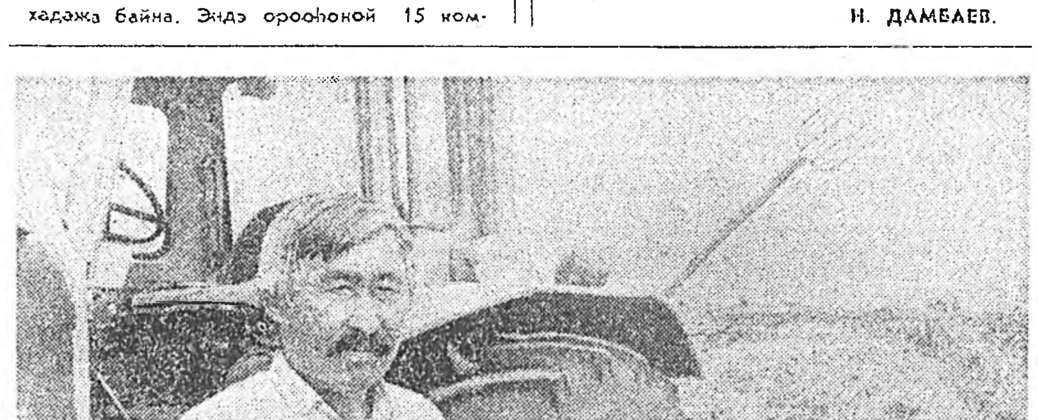

Мүнөө жэлдэ Хурамхаанай районой Аргатын совхозой сабшалан дээрэ 35 звено үбһэ хуралгада хабаадаа. В. В. Туговикова, Я. М. Гармаева, Г. М. Цыремпилова болон бусадай хүтэлбэрилдэг коллективүүд даабариа үлүүлжэ шадаа. Пурбо Цыремпиловэй звеногойхидшье шалгараа. [illegible] механизатор Ким Дугаров хубитаа [illegible] оруулһан байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: механизатор К. ДУГАРОВ.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

УДХА ШАНАРЫЕНЬ СЭГНЭХЫН АРГАГҮЙ

Буряадай ССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй хоёрдохи сесси дүүрэбэ. Хэдэн шухала документнүүд баталагдаба. Гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларация манай республикын [illegible] эрхэ ба үүлэ [illegible] хөөрэлдөөнүүдэй үедэ хуулинууд баталагдана гэжэ бэшээ һэмди. Энэ талаар Буряадай ССР-эй арадай зарим депутадуудай ямар һанамжатай байһан тухай [illegible]. Республикын арадай депутадууд М. Р. Чойбонов, С. В. Калмыков, Б. Н. Намдаков, Г. А. Дождикова болон М. Х. Рагимов [illegible].

М. Р. ЧОЙБОНОВ: — Буряадай бүрин эрхэтэ байлга тухай Декларации хадаа [illegible]

[illegible]

Б. Н. НАМДАКОВ: — [illegible]

[illegible]

М. Х. РАГИМОВ: — Би Буряадай ССР-эй арадай депутадаар түрүүшынхиие һунгагдааб. [illegible]

[illegible]

С. В. КАЛМЫКОВ: — Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй [illegible]

[illegible]

Г. А. ДОЖДИКОВА: — Республикын Верховно Соведэй хоёрдохи сесси дээрэ депутадууд [illegible]

[illegible]

Парламентын хуралдаанда [illegible]

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ҮСЭБҺӨӨ ГАДУУР

[illegible]

Б. П. Ярош, В. И. Афанасьев, А. М. Сучков, В. А. Карпухов [illegible]

Г. ДОРЖИЕВ.

Сошордомо дохёо

ХЭЗЭЭ БЭЛЭН БОЛГОГДОХОБ?

[illegible] Хориин районой [illegible] 3000 [illegible] «Георгиевский» совхозой [illegible] Тарбагатайн [illegible] Хурбын совхозой [illegible] 120 [illegible]

[illegible]

Ю. БАЗАРЖАПОВ,
«Шэнэ Үдэ» газетын редакциин хүдэлмэрилэгшэ.

Дэлгүүрэй экономико: бодомжонууд, хараа шэглэлнүүд

«ХАЛААҺА ТАБИЛГАН» ХАНАСАТАЙ БЭШЭЛ...

(Түгэсхэл. Эхининь октябриин 16-най номерто).

II. АЖАЛГҮЙШҮҮЛЭЙ БҮЛЭНҮҮДТЭ ТУҺАЛАМЖА

РСФСР-тэ нэгэ айл бүлэдэ дунда зэргээр нэгэ-хоёр хүн бүлынгөө тэдхэмжэдэ байдаг. Эгээл бага салин хүлһэнэй 50 процент зэргын гэхэ гү, али һарын 40 түхэригэй зэргын материальна туһаламжа дунда зэргээр абадаг һаа, тэдхэмжэ үргэмжэдэ байна гэжэ тоологдохо ёһотой.

Хэрбээ ажалгүй хүн нэгэ жэлэй туршада хүдэлмэри олоогүй һаа, шэнээр бэлэдхэл гараха юм. 1991 ондо гансал һайн дураараа хүсэһэн зон иимэ бэлэдхэл гараха аргатай. Һуралсалай эмхи зургаануудай бааза дээрэ һургаханай түлөө түлөөһэн 500 түхэриг шахуу байха. (Һуралсалай эмхи зургаанай хамтын байрада байхые, һуралсалай эмхи зургаан хүрэтэр транспортаар ябахые хараада абалсаад). Болзорынь 2-һоо 6 һара болотор, дунда зэргээр — 4 һара. Шэнээр һуралсал гарахада, эгээл бага салин хүлһэнһөө доошо бэшэ мүнгэн гүрэнэй зүгһөө түлэгдэхэ.

АЖАБАЙДАЛАЙ ХЭМЖЭЭН, СОЦИАЛЬНА ХАНГАЛГАНУУД, АЖАЛАЙ ТҮЛӨӨҺЭН

Дэлгүүрэй харилсаануудта орохо хаһада социальна хангалгануудай ашаг үрэтэй хэмжээнүүд абтаха ёһотой. Социальна хангалгануудай тоодо иимэ юумэн ороно гэбэл: эгээл бага салин хүлһэн, пенси, стипендинүүд, пособинууд, тэрэ тоодо саг зуура ажаллаха шадалгүй байһан дээрэһээ.

Ажаллаха эрхэ. Түлөөһэгүйгөөр эрдэмдэ һураха ба медицинскэ хангалга абаха эрхэ. Ажалай эрхэ байдалтай холбоотой хүнгэлэлтэнүүд гэр байра абаха, амарха эрхэнүүд.

СССР-эй Верховно Совета зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан программа соо эдэ ба бусадшье социальна хангалгануудые үлөөхэһөө гадна шэнэ удхатай болгохо, финансова баазыень бэхижүүлхэ, тиин онсо шухагынь гэхэдэ, шэнэ янзын хангалганууд үшөө хэрэгтэй.

Гэхэһээ гадна удаадахи иимэ хангалганууд оруулагдаха: ажалгүйдэлгэһөө боложо, саг зуура пособи абаха эрхэ, шадалгүй зоной социальна туһаламжа абаха эрхэ, эд зөөридэ ба тэрээнһээ доходто хубитай байха эрхэ гэхэ мэтэ. Социальна хангалгануудай тодорхой хэмжээн ба түхэлнүүд ажабайдалһаа бүхыдөө, финансова арга боломжоһоо, программа бэелүүлгын ябасаһаа дулдыдаха.

Хэрэглэмжын бюджедэй эгээл бага хэмжээн хараада абтажа, социальна хэмжээнүүд зохёогдохо ёһотой.

Энэмнай хадаа социальна гол хангалга мэтэ байха ёһотой, юуб гэбэл энээнэй үндэһөөр эгээл бага доходууд тодорхойлогдоно бшуу.

Бии байгаа методикоһоо уламжалан үзэхэдэ, СССР дотор 1988 ондо хүн бүриие материальна талаһаа хангаха гэбэл, һарадаа 105 түхэриг хэрэгтэй гэжэ тоологдоһон байгаа. Энээнэй хахадынь — эдеэ хоолдо, 20 процентнь — эдеэ хоолой бэшэ эд бараанда, 14 процентнь — туһаламжануудта, 3 түхэриг — оюун ухаанай эрилтэнүүдые хангалгада хэрэглэгдэдэг гэжэ тоологдоһон юм.

Бюджедэй эгээл бага хэмжээн хадаа гол түлэб физиологическа эрилтэнүүдые хангалгада шэглүүлэгдэнхэй.

Шэнэ эрхэ байдалда хэрэглэмжын эгээл бага бюджедые тоолон гаргахадаа, үгытэй ядуугай гү, али тон охор хэрэглэмжэ хараадаа абаха ёһогүйбди. Багашье доходтой һаа, хүнэй алишье талаараа ядамаггүй ажаһуухада тааруу эрхэ байдал байгуулагдаха.

Республикын бага олзотой хүн зониие социальна талаһаа хамгаалгада жэлэй туршада дүтэрхыгөөр 104,6 миллион түхэриг хэрэгтэй гэжэ тоололгонууд харуулна. Хүн зониие социальна талаһаа хамгаалгын түрүүшын хэмжээнүүдтэ иимэ ехэ мүнгэ хаанаһаа олохоб гэһэн асуудал хуулита бшуу.

Республика бүхэн ба нютагай Соведүүд өөһэд өөһэдынгөө онсо шэнжые хараада абан, багаар хангагдаһан ба ажал хэжэ шадахагүй эрхэтэдтэе нэмэлтэ программа зохёон табиха гүйсэд арга боломжотой юм. Эдэ программануудые бэелүүлхэдэ, социальна дэмжэлгын элдэб түхэл янза — мүнгэн түлөөһэ, хүнгэлэлтын урьһаламжа, зарим продуктнуудые ба эдеэ хоолой бэшэ эд бараа абахын тула пособи, гэр байрын ба коммунальна туһаламжануудай түлөө түлөөһэ, эм дом абалга гэхэ мэтые хэрэглэжэ болоно.

Гэхэһээ гадна ажалша коллективүүд предприяти ба эмхинүүдэй зохихо жасануудай ашаар өөрынгөө гэшүүдтэ социальна нэмэлтэ, дэмжэлгэ үзүүлхэ эрхэтэй. Тиихэдээ энээн тухайгаа захиргаан ба профсоюзна эмхи хоёройнгоо хоорондо хамтын хэлсээ баталха ёһотой. Хүн зониие социальна талаһаа хамгаалгын эдэ хэмжээнүүд дэлгүүрэй харилсаануудта оролгын бүхы хаһада хэрэглэгдэхэ зэргэтэй.

АЖАЛАЙ ДЭЛГҮҮР

Дэлгүүрэй экономикын үедэ обществын ажалай нөөсэ хүдэлмэриин хүсэндэ дурадхал ба хэрэглэмжэһээ дулдыдадаг гэшэ. Энэ хадаа ажалаар хангалгада хоёр талын нүлөө үзүүлдэг юм. Дэлгүүрэй нүлөөн доро экономическа талаараа ашаг үрэгүй үйлэдбэринүүд, хүдэлмэриин газарнууд заатагүй хороогдоно, үйлэдбэриин техническэ бааза шэнэдхэгдэнэ, уламжалан хүдэлмэриин хүсэнэй үнэ сэн гансашье дээшэлнэ бэшэ, харин тэрэниие ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэлгэ, ажалай эрхэ байдал һайжарна.

Гэхэ зуура дэлгүүртэ оролго хадаа нилээн олон хүдэлмэришэдые ажалгүй болгохо байна. Тиимэһээ ажалгүйдэлгые һэргылхын тула хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй.

Арадай ажахые хубилган шэнэдхэнгүй, эрдэм-техникын дэбжэлтэгүй, ажал хубилгангүй, обществын хүгжэлтые хангажа болохогүй. Ушар иимэһээ зарим хүдэлмэрилэгшэд үйлэдбэриһөө сүлөөлэгдэхэ ёһотой. Түрүүшын ээлжээндэ эдэмнай хэд бэ гэбэл, эрдэм мэдэсэ, шадабаряар бага, хамһабариин хүдэлмэринүүдтэ ажалладаг зон, үхибүүдтэй эхэнэрнүүд, пенсидэ гараха наһандаа хүрэжэ ябагшад, мэргэжэлэй талаар бэлэдхэлгүй залуушуул, мүн ажалай журам хазагайруулагшад болоно. Уридлан тоололгонуудай ёһоор, ажалай дэлгүүр бүридхэхэ ажалай нөөсэнүүдые тоолоод үзэбэл, республика дотор 67,7 мянган хүн, тэрэ тоодо 3 наһатай хүрэтэр үхибүүтэй 7 мянган эхэнэрнүүд, пенсиин наһанда дүтэлжэ ябаһан 2,3 мянган, 30 наһа хүрэтэр залуушуул — 2,5 мянган хүн болоно. Эдээн сооһоо түрүүшынхеэ ажал бэдэрһэниинь 2 мянган зон болоно. Хүдэлмэридэ орожо боломоор ажаллаха шадалтай 1,2 мянган хүн бии. Үйлэдбэридэ үлүү хүнүүд — 3 мянган, хүдэлмэриин газар һэлгэдэг — 31 мянган (7,1 процентнь ажалһаа гаралган, оролгон, тэрээнһээ гадна ажалгүй аад, ажал олохо хүсэлтэй 4 мянган хүн). Эдээндэ залуушуул (2 мянган) хүн хабаадуулагдана — эдэмнай түрүүшынхеэ ажал бэдэрнэ.

Ажалай дэлгүүр хэрэглэлгын тоололгонууд: кадрнуудай оролгон ба гаралганай шалтагаанаар ажал бэдэрһэн 31 мянган хүн хүдэлмэридэ оруулагдаха ёһотой. Жэлэй туршада дунда зэргээр 8 мянган хүдэлмэриин һуури бүридхэгдөөгүй байдаг. Эдэ сүлөө һууринуудта залуушуулые эльгээхэ. 1991 ондо хүдэлмэриин хүсэндэ нэмэлтэ хэрэглэмжэ гэхэдэ, манай тоололгоор 14 мянган хүн болоно. Сүлөөлэгдэһэн, удаань һуралсал гараһан эдыл зон ажалда эльгээгдэхэ юм. Уламжалан, бүридхэлдэ абтаһан 67,7 мянган хүнэй 53 мянганиинь арадай ажахыда эльгээгдэхэ болоно. Энэмнай ажалда оруулагдаһан зоной 78 процентнь болохо. Гэхэһээ гадна ажалаар хангагдаагүй зон сооһоо эхэнэрнүүд, мүн мэдэсэ, мэргэжэл багатай зон ниитын хүдэлмэринүүдтэ эльгээгдэхэ.

Ниитын хүдэлмэринүүдые эмхидхэхэдэ, хүдэлмэриин хүсэнэй нөөсэ 5,6 мянган түхэригтэ хүрөө.

Ажалай дэлгүүрэй үлэгдэл — 9,1 мянган хүн хадаа ажалгүй зон болохо. Ажалгүйдэлгын талаар пособи эдэнэртэ түлэгдэхэ. Ажалай дэлгүүр дээрэ бүридхэлдэ абтаһан зоной 13,4 процентнь, ниитын үйлэдбэридэ хабаадуулагдаһан зоной 1,9 процент болоно. 22 мянган хүн шэнээр һуралсал гараха ёһотой.

Иимэ хубаарилга тодо бэшэ, условно ааб даа. Гэбэшье ажалай дэлгүүрэй асуудал шиидхэлгын арга иимэ юм.

1991 ондо республика дотор ажалай нөөсэнүүд горитой ехэ байха. Бусад хизаар, областьнуудһаа зоной ерэбэл, бүришье бэрхэтэй, орёо болохо. Предприяти ба эмхинүүдтэ ажалһаа сүлөөрэлгэнүүдэй олошороо һаань, бүришье ядаруу шахардуу болохонь ойлгосотой. 2005 он болотор бүхыдөө ажалай нөөсэнүүд үлүү гарама, халима байха.

Манай комитет 1995 он болотор ажалай дэлгүүрэй тоололгонуудые хээ, энээндэ ажабайдал хубилалтануудаа оруулха аабза.

Буряад орондо хүн зоной үдэсэ түргэн юм.

Республикын ажалай нөөсэнүүдтэ 90-дэхи онуудта залуушуул олоороо орохо. Энэнь 70-дахи онуудайхидаа ерэбол, холо дээгүүр байха. Дунда эрдэмтэй болоһон, техническэ дунда һуралсал, дээдэ һургуулинуудые дүүргэһэн мэргэжэлтэд мүн болоно. Эдэмнай хадаа ажал хэхэ шадалтай зоной 26 процентнь мүн. Гэхэ зуура сэрэгэй албанһаа табигдагшадые, оборонно предприятинуудые арадай ажахын шэглэлтэй болголгые (арадай ажахын байгууламжын хубилалтануудые, ондоо область, хизаарнуудһаа ерэгшэдые хараһаа алдажа болохогүй.

Тоололгонууд юу харуулнаб гэбэл, хэдэн мянгаад хүн зон ажалда орохо һанаатай. Тиимэһээ ажалда оруулха асуудалнуудые шиидхэхэ ашаг үрэтэй албаниие байгуулха шухала. Эндэ ехэ түлөөһэтэй мэргэжэлтэд хүдэлхэ ёһотой.

Ажалай талаар органуудай хүдэлмэрилэгшэд ажалай дэлгүүрэй байдал шэнжэлэн үзэхэ ба ажалаар хангалгын боломжотой орёо байдал саг үргэлжэ уридлан хараха аргатай байха зэргэтэй.

Буряадай АССР-эй ажалай ба социальна асуудалнуудай талаар гүрэнэй комитет Госплантай, Финансын ба Социальна хангалгын министерствэнүүдтэй, Буряадай АССР-эй профсоюзуудай Соведтэй суг союзна нормативуудай үндэһөөр бэлэдхэлэй хүдэлмэри ябуулна. Социально-экономическа хүгжэлтын түйлагдаһан хэмжээе хараада абан, регионально социальна нормативуудые тододхохо шухала. Национальна онсо шэнжэ, заншалнууд мүн лэ хараһаа алдагдаха ёһогүй. Эдэ бүгэдэ баримтанууд республикын Министрнүүдэй Соведэй үзэмжэдэ табигдаха зэргэтэй.

Ажалшадай эрхэнүүдые хамгаалха хэрэгтэ, элүүр энхэдэ, ажалай эрхэ байдалда, зохихо хүнгэлэлтэнүүдтэ дэлгүүрэй экономикын үедэ онсо анхарал хандуулагдажа байха. Эдэ бүгэдые хангахын тула ажалай эрхэ байдал шэнжэлхэ гүрэнэй албан байгуулагдаха юм.

Гүримшүүлагдадаг дэлгүүрэй экономикодо оролгын программатай зохилдуулан социальна хамгаалалтын гүрим ниитэ гүрэнэй ба республиканска документнүүд соо харуулагдаһан байха. Ушар иимэһээ правительство ба гүрэнэй эмхинүүд хуулиин ба нормативна зохихо актнуудые бэлдээ, баталан абаа. (Манай республикын Верховно Соведээр иимэ документнүүд баталагдаха).

Д. ЦЫБИКЖАПОВ,
Буряадай АССР-эй Ажалай ба социальна асуудалнуудай талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ.

ҺАНААГАА АМАРХА ШАЛТАГААН ҮГЫ

Мэдээшьегүй байтар гэхээр, сентябрь һара түгэсэшэһэн байбал даа. Үдэр богони, һүниинь хүйтэн байдаг болобо. Үглөөгүүр хюруугай унахаңшье манай нютагта хэды дахин үзэгдөө. Юрэдөөл, хүдөөгэй ёһоор, буруулган сагай шэнжэ шарай элирбэл гээшэ ха. Иимэ ушарта малай бэлшээри, хадалан, таряалан дээрэ ажаллажа ябаһан зон хэһэн хүдэлмэриингөө үрэ дүнгые сэгсэлдэг заншалтай. Манайшье округой хүн зон хэды шэнээн продукци үйлэдбэрилһэн, хэдыень гүрэндэ худалдаһанаа сэгсэлнэ, тэрээндээ шэнжэлэл хэнэ. Арбан һарын, жэлэй түсэбүүдые дүүргэхэ талаар арга боломжонуудаа тодорхойлнод.

Сэхыень хэлэхэдэ, энэ зунай үлүүсэ ехээр ороһон хура бороогой хойшолонһоо округой хүдөө ажахы нилээд горитойхон хохидолдо ороо юм. Иланхаяа хонин һүрэг хүсэ шадал һайнаар абажа шадабагүй. Хүсэд зунгагтаа, хөөрөөгүй нооһонойнгоо хайшалалгада ороо һэн. Гэбэшье хаана ажал хэрэгтээ саг үргэлжэ харюусалга ехэтэйгээр хандадаг байнаб, тэндэ амжалта түйлагдадаг ха юм. Дулдаргын район һү гүрэндэ худалдаха юһэн һарынгаа түсэб арай шамай байгаа. Балжанын, Дулдаргын совхозууд, «Эрдэм» колхоз юһэн һарынгаа түсэб болзороһоонь холо урид дүүргээ һэн. Могойтын болон Агын районууд тус тустаа баргтайнууд. Могойтын районой Наринай-Адагай совхоз, Догойн «Россия», Ушарбайн «Коммунизм» агрофирмэнүүд даабаряа ядамаггүй дүүргэһэн байна.

Харин Агын районоор абажа харабал, Хойто-Агын Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз һү гүрэндэ худалдаха юһэн һарынгаа түсэб 126 процент дүүргэһэн байна. Һүдэнтын, Шулуутайн, Дэлгэрэвэй нэрэмжэтэ колхозууд, Хялын совхоз сагаан эдеэ гүрэндэ худалдаха түсэб урагшатай дүүргээ.

Гэхэтэй хамта жэлэй эхинһээ ажалаа эмхидхэл муутайгаар ябуулһан, үнеэдэй хооллуулга, харууһалалгада бага анхарал хандуулһан ажахынууд һүөөр түсэбөө дүүргэжэ шадангүй үлөө. Табтаанайн Калининай, Шандалиин Свердловой нэрэмжэтэ, Зүдхэлиин «Родина», Ага-Хангилай «Победа», Сагаан-Уулын «Путь Ильича», Хара-Шэбэрэй Кировэй нэрэмжэтэ агрофирмэнүүд, СССР-эй 50 жэлэй нэрэмжэтэ совхоз тэдэнэй тоодо оролсоно.

Хүдөө ажахын шухаг продукци болохо мяха гүрэндэ худалдалга манай округто урагшатай бэелүүлэгдэнэ гэхын аргагүй. Округ юһэн һарынгаа түсэб оройдоол 61 процент дүүргэһэн байгаа. Манай нютагай ажахынууд гүрэндэ хүсэ шадал һайнтай мал олоор тушааха аргатай. Зүгөөр, область дотор бии байһан мяханай комбинадууд энэ хэрэгтэнь горитойхон һаад тойбо үшаруулна. Гол шалтагааниинь гэхэдэ, эдэ газарнуудта мал үүсэлхэ хүдэлмэришэд дутална. Урдань, хубилган шэнэдхэлгын эхилээдүй байхада мяханай комбинадуудай ажал мүнөөнэйхиһөө хараагүй эмхитэй бэлэй. Эдээнэй гэмээр округоймнай хэдэн олон ажахынууд бэлдэһэн продукцияа гүрэндэ тушаажа, харюудань зөөри олохо аргагүй байнад.

Гэбэшье иимэ хэсүүхэн байдалдашье, ухамай бэрхэ хүтэлбэрилэгшэдтэй ажахынууд арга хургаа оложо, малаа гүрэндэ тушаана. Теэд город, тосхонуудай хүн зоной шухала хоол болохо мяха ажахынуудай саг сооһь тушаажа ядажа байха гээшэ юунтэйшье эбсэшэгүй яндарһан хэрэг болоно.

Энэ жэлдэ хониной нооһоной шэгнүүр муушаг байгаа гээ һэмди. Зүгөөр, сэбэр нооһоной гарасань ажахынуудта яһала хангалтатай байгаа гээд тэмдэглэлтэй. Округнай нооһо гүрэндэ худалдаха захилаа мүнөө дээрээ 90 процент дүүргээд байгаа. Агын болон Могойтын районууд энэ шухаг продукци Эхэ орондоо эльгээхэ жэлэйнгээ түсэб дүүргэнхэй. Гансал Дулдаргын район һая болотор зарим ноосёо гүрэндэ эльгээгээдүй байгаа.

Дээрэ дурсагдаһанһаа тобшолол хэхэдэ, округой хүдөө ажахы бэрхэтэйхэн байдалда оронхой. Гол түлэб хура борооһоо боложо, хараалагдаһанһаа хараагүй багаар бүдүүн тэжээл нөөсэлэгдөө. Зелёнкын ургаса хуряахын аргагүй, полидо уһа шэбар байгаа. Энээнһээ тобшолол хэхэдэ, нөөсэлһэн тэжээлһээ мал хүсэ шадал абажа шадахагүй. Гансал бэлшээридэ адуулгын хүсөөр тэдэ намарай һаранууддта шадал орохо аргатай. Тиигэжэ хүндэ шэгнүүр татаха, ехэ һү үгэхэ болоно.

Дэлгүүрэй экономикодо орожо байһан үе сагта хүдөөгэй ажалшан, мэргэжэлтэн бүхэн эдэ бүгэдые хараада абажа, ажалаа эмхидхэхэ ёһотой болоно. Элдэб шалтаг дурдаад, хажуу тээһээ туһаламжа хүлеэгээд байһан коллектив бүхэн һүүлынь хойморто һууха даа боложо магадгүй. Харин эдэбхи ехэтэйгээр, һүбэлгэн ухаатайгаар, түрүү технологидо түшэглэн, мүнөө сагай эрилтын ёһоор ажалаа ябуулагшад бариишатаха байнад. Энээнии хүдөө ажахыда хабаатай хүн бүхэн анхарха ёһотой.

Б. ГАРМАЖАПОВ,
манай корр.

Кабанскын районой колбасна цех 1987 ондо хүдэлжэ захаһан байна. Тус цехтэ 12 хүн хүдэлдэг, үдэртөө 1,5 тонно колбасагай зүйлнүүдые гаргажа, түсэбөө ходо үлүүгээр дүүргэнэ. Коллективэй соо формовщигууд Надежда Малыгина, Валентина Баландина гэгшэд һайн үрэ дүнгүүдые туйлана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Надежда Малыгина ажал дээрээ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Коммунист тухай хөөрөөн

ТУГАЛШАН

— Парти тухай ямар һанамжатайбта гээд асуухадатнай, юун гээд гэнтэ хэлэлтэйб? Өөрөө найман жэлэй саада тээ партида ороо хүм. Парти намда муу юумэ хүргөө гэхэгүйб. Хэжэ байһан хүдэлмэрээ, хамаг анхамаа партиин шугамаар сэгнэдэг, сэгнэхэшьеб гэхэ байнаб. Би юрын малшан хүнби. Миниин һанахада, урдандаа партиин хүсөөр нэрэтэй солотой болоһон, орден, медальда хүртэһэн, дарга ноён ябаһан нэгэ зарим хүнүүдэй партияа муушалжа байхадань, ехэл аягүй даа,— гэжэ Хурамхаанай совхозой Баруун-Хурамхаанай фермын тугалшан Светлана Анандуевна Булгатова хэлээ һэн.

Дунда һургуули дүүргээд ябахадаа, Светлана түрэл ажахыдаа малшанаар хүдэлжэ эхилээ. Энэ хугасаа соо һаалишанааршье хүдэлөө. Зүгөөр ажалайнгаа эгээл олон жэлыень тугалшанаар ажаллаа.

Светлана басаганай түрэлхид хонишод, малшадаар хүдэлһэн балшар багаһаа басагала ажалда дуратайгаар хүмүүжүүлһэн байха юм.

— Арбан класс дүүргээд байхадаа, олон ондоо бодолнуудта абтажа байнгүй, малшан боложо, ажалайнгаа намтар эхилһэн манай Светлана Булгатова район дотороо алдаршажа ябаһан тугалшадай тоодо ороо хоороол ороно. Нёдондо жэл харууһалжа байһан тугалнуудайнгаа толгой бүриин шэгнүүр сүүдхын туршада 800 гаран граммаар нэмэгээ юм. Энэнь хадаа хараалагдаһанһаань 200 шахуу граммаар дээшээ болоно. Партиин гэшүүнэй нэрые дээрэ үргэн ябадаг гэхэдэ, алдуу болохогүй,— гээд совхозой парткомой секретарь Цырен Бубушкеевич Гармаев хөөрэнэ.— Харууһалжа байһан тугалнуудыень харыт, ямар тобир тарганууд бэ? Харахадашье урматай.

— Хэды тугалнуудтайбта?— гээд Светлана Булгатоваһаа асуубаб.

— Табин табан. Хабартаа нэгэ зариманиинь шахан таргалуулгада табигдаһан. Нэгэ зариманайнь шэгнүүр 130—140 килограмм болоходоошье ядахагүй. Эрэ малыень эдэ үдэрнүүдтэ шахан таргалуулгын гүүртэдэ эльгээхэбди. Эмэ малынь манайда үлэхэ. Сэшадань һайнаар харууһалжа, үүлтэр һайнтай үнеэд болгохо зорилготойбди,— гэжэ Светлана Анандуевна табиһан асуудалда харюусаба.

Залуу малшан басаганай урагшаа һанаатай, эрмэлзэл ехэтэй, эдэбхи үүсхэлтэй байһаниие хараадаа абан, фермын үниһэй хүдэлмэрилэгшэд, ажалай ветеранууд Батор Балбарович Раднаев Татьяна Хубудеевна Цындескина хоёр зууршалга бэшэжэ, партиин зэргэдэ абхуулаа бэлэй.

— Манай Светлана партида абтаһаар эрид найман жэл болобо гээшэ. Энэ сагай туршада тэрэ өөрыгөө гансал һайн талаһаа харуулаа гэхэ байнаб. Заабол зондо туһалха гэжэ оролдожо ябадагынь тон ехэ сэнтэй,— гэжэ хуушанай коммунист Б. Б. Раднаев Булгатовае магтаа һэн.

— Иимэ залуушуулай манайда олон һаань, ажалнайшье урагшатай, урматай байха бэлэй. Ямаршье хүдэлмэри даалгахада, Светлана һайнаар бүтээһэн байдаг. Коммунистын нэрые бузарлангүй ябадаг хүнүүдэй нэгэн лэ байха ёһотой гэхэдэм, алдуу болохогүй. Хүбүү, басагадаашье һайнаар һургана, хүмүүжүүлнэ,— гэжэ Татьяна Цындескина хөөрэнэ.

Светлана Анандуевнагай наһанайнь нүхэр Будажап Батуевич энэ ферма дээрэ үхэршэнөөр хүдэлдэг. Ажалдаа алдаршаһан хүн. Баһал 1982 ондо партиин гэшүүндэ абтанхай. Тэрэнэй хүдэлмэриһөө ехэ юумэнэй дулдыдадаг байһаниинь мэдээжэ. Малаа һайнаар бэлшээхые оролдожо ябадаг хүн. Фермын нэгэ гүүртэдэ амжалтатайгаар хүдэлнэ. Урдаа табигдаһан зорилгонуудаа жэншэдгүй дүүргэнэ. Энэ хэрэгтэ тугалшан Светлана Булгатовагай наһанай нүхэр Будажабай оруулһан хубиташье бии байха.

Эбтэй этэй Булгатовтанай бүлэ гурбан үхибүүтэй. Юһэтэй Наташа, долоон наһатай Надя басагадынь Хурамхаанай интернат һургуулида һурана. Тэдэнэйнь багшанар Сэсэгма Сыхеновна Бадмаева Зоя Дугаровна Цыремпилова хоёр эхэ, эсэгэтэйнь уулзахадаа, Надя Наташа хоёрыень ходол магтадаг. Номдоо оролдосотой бэрхэ басагад гэлсэдэг.

Түрэл Хурамхаанайнь совхозой партийна организациин гэшүүд Светлана Анандуевна Булгатовае районой хорин гурбадахи конференциин делегадаар һунгажа, ехэ этигэл найдабаряа үзүүлһэн байна.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.
Хурамхаанай район.

Совет орон дотор

ЗАГАРАЙ (Буряадай ССР). Республикын болбосоруулгын томо предприяти болохо Үнэгэтэйн үрэ жэмэсэй болон овощой завод эдэ үдэрнүүдтэ туха сүлөөгүйгөөр хүдэлнэ. Түрүүшын шэнэ продукци — хээрын үхэр нюдөөр ба нэрһээр хэгдэһэн джемүүд бэлэн боложо гараба. Тэдэнэй баанхануудые шэнэ фирмын тэмдэг гоёоно. Агропромой томо предприятиие арендэдэ абаһан республикын түрүүшын «Үдэ» гэһэн агрофирмын ажал ябуулгын ашаар иимэ продукци гаргагдана.

— Урдань гүрэнэй захилда баригдаад, продукци худалдаха дэлгүүрые өөһэдөө тодорхойлхо арга боломжогүй байхадаа, завод арай шамай хүдэлдэг һэн,— гэжэ предприятиин директор В. Синявин хэлэнэ.— Түүхэй эдээр хангагшадтай болон худалдаа наймаанай хүдэлмэрилэгшэдтэй хэлсээ баталжа, арендэ гүримаар хүдэлхэдөө, өөрынгөө баазые хүгжөөжэ эхилээбди.

«Үдэ» агрофирмэ заводые һэргээн шэнэдхэлгэдэ мүнгэ оруулаа һэн. Тиигэжэ 4300 мянган баанха элдэб продукци гаргаха арга бии болоо. Мариновалагдаһан заншалта үгэрсэ болон помидорһоо гадна завод һархяаг дабһалдаг, овощой икра, хээрын үрэ жэмэсээр варени болон джемүүдые үйлэдбэрилдэг болонхой. Абтаһан ашаг олзынь мүнгэн консервэ үйлэдбэрилгые үргэдхэлгэдэ зорюулагдаха юм.

ВЛАДИВОСТОК. Дэлгүүрэй харилсаануудай эрхэ байдалда Алас-Дурнын загаһашадые һуудал байдалай талаар хангахын тула «Һакалаа нэгэдэлгэ» гэһэн жаса байгуулагдаа һэн. Ажалай арсалдаануудай гараһан ушарта суднануудай коллективүүдтэ туһаламжа үзүүлхын тула, мүн загаһашадай нэгэдэлдэ мүнгэ һомололгодо далайн ажалшадай һайн дураараа суглуулһан мүнгэн хэрэглэгдэхэ юм. Охотско болон Берингын далайнуудта загаһа агнажа ябаһан 50 гаран экипажнуудһаа тус жасада мүнгэн ороо һэн. Алас-Дурнын загаһашадай стачечна комитедэй координационно түбэй үүсхэлээр тус жаса байгуулагдаһан юм.

ФРУНЗЕ. Киргизэй урда хубидахи Кара-Суйска хлопок сэбэрлэлгын заводто дүй дүршэлтэй хүдэлмэришэд хлопок болбосоруулжа эхилээ. Эндэ байгуулагдаһан шэнэ цехүүд сезонууд хоорондо хүдэлмэригүй болодог хүнүүдые ажалтай болгохо арга олгоо һэн. Март-апрель һаранууддта түүхэй эдэй нөөсэнүүдэй барагдахада сүлөөтэй болоһон хүдэлмэрилэгшэд хоёрдохи мэргэжэлээрээ ажаллажа эхилдэг. Хлопогой утаһа амһарталха бүдүүдые үйлэдбэрилдэг, хлопок суглуулагшадта фартугуудые оёдог. Тэдэнииень ажахынууд дуратайгаар худалдажа абадаг. Хэрэгтэй эд барва үйлэдбэрилхэ талаар модо болбосоруулгын цех нээхээр коллектив хараална.

РЯЗАНЬ. Россин театр ямар байха болоноб? РСФСР-эй Театральна ажал ябуулагшадай холбооной эндэ нээгдэһэн бүхэроссин конференци дээрэ энэ асуудал зүбшэн хэлсэгдээ. Холбооной шэнэ уставай проектын ба тэрэнэй хоёрдохи съездын урда тээхи зорилгонуудай конференциин зүблэхэ зүйлдэ табигдаһан байгаашье һаань, уулзалгада хабаадагшад зохёохы ажал ябуулгын хэмжээнтэй ба удхатай холбоотойгоор хөөрэлдөө хээ.

Холбооной правлениин түрүүлэгшэ М. А. Ульянов, конференциин бусад хабаадагшад үгэ хэлэхэдээ, тус эмхи зохёохы ажалтаниие социальна талаар хамгаалха уялгануудые даажа абаха ёһотой гэжэ тэмдэглэбэ. Энэнь Эсэгэ ороной баян ёһо заншалнууд дээрэ актернуудай национальна һургуулиин ба драматургиин хүгжэлтэдэ туһа нэмэри болохо һэн. Гүрэнэй зүгһөөшье тэдэниие али болохоор дэмжэхэ хэрэгтэй.

ТАСС: ТОБШО ҺОНИН

ЧЕБОКСАРА. Нэгэ хахад мянган гектар талмайн хартаабха хуряахадань КПСС-эй Чувашай республиканска комитедэй партийна хүдэлмэрилэгшэд «Сундырский» совхоздо туһалаа һэн. Партийна хүдэлмэрилэгшэ бүхэн дүн хамта гурбан үдэр, харин амаралтын үдэрнүүдтэ гэр бүлөөрөө хүдэлһэн байна.

ЕРЕВАН. Армян хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн шэнэ газетэ «Армениин Республика» гэжэ нэрлэгдэнэ. Тэрэнэй түрүүшын номер эндэ һая гараа. Энэнь республикын Верховно Соведэй үдэр бүри гараха ниитын-политическэ хэблэл болоно.

Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэхэдэ

ТАРЯАШАН ГАЗАРТАЙ БОЛОХО

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ «Буряадай ССР-эй газарай Кодексын», мүн «Буряадай ССР-тэхи таряашанай ажахы тухай» Хуулиин проектнүүдэй зүбшэн хэлсэгдэжэ, баталагдан абтабал, республикын хүдөө ажахые хүгжөөхэ талаар эрид хубилалта хэгдэжэ, энэ һалбариие мүнөөнэйнь түлюур түйган байдалһаа гаргаха найдабаритай ори ганса зам мэтээр хүлеэгдэнэ.

Союзай хэмжээндэ абтаһан газар тухай Хуулиин гүйсэдхэлгүй байһанһаа уламжалан, нютагайнгаа эрхэ байдалда таараһан Хуулиин баталагдан абтахые хүлеэгшэд олон байба бшуу. Үнэн дээрээ эндэ ори ганса гол асуудал тодорхой харюу хүлеэнэ. Тобшолбол, ажахы эрхилэлгын али олон онол аргануд, гүримүүд адли тэгшэ эрхэтэйгээр зэргэ оршон хүгжэхэһөө гадна таряашаднай одоол газарай ёһотой эзэд боложо, эдеэ хоолой продуктнуудые өөһэдынгөө арга боломжоор, дураар ехээр үйлэдбэрилхэ, худалдаха талаар дүүрэн эрхэтэй болохонь эндэл харгадаха ёһотой бшуу. Теэд республикын хоёр газетэнүүдтэ тунхаглагдаһан Хуулиин проектнүүдые шэнжэлэн уншахада, таряашадаймнай үни хүлеэһэн найдал үшөө харюулагдахаар бэшэ байбал даа. Тодорхойлоол, газетэнүүдтэ тунхаглагдаһан газар тухай Кодексын проект хадаа союзна хэмжээндэ абтаһан Газар тухай Хуулиин тон бирагүй нэгэ янзань байба гэжэ сэгнэхээр. Тусхайлбал, энэнь тоншье һаа, хуушанай үзэл бодол баримталһан, гүйсэдхэлгын органуудай гэхэ гү, али урдынгаа захиран зонхилхо аппарадай засагые улам бэхижүүлхээр Верховно Соведтэ баталха һэдэлгэ гаргагдажа байна. Эдэ проектнүүдые уншаад байхада, дурсагдагша документнүүдые зохёоһон хүнүүд урид һайнаар хэлсэжэ бодомжолоогүй, гартаа ороһон бүхы юумэ, үнгэржэ ерэхэдэ, хамтын саад ургуулагшадай бүлгэмэй уставшье һаань, хамаржа хэрэглэһэн байба бшуу. Иимэ «түүхэйхэнээр» бэлдэгдэһэн газарай Кодексын проект союзна Хуулиһаа хоёр дахин ехэ болошоо, мүн олон дабталга бии байхаһаа гадна удхагүй, хоорондоо зүришэлдэһэншье, хоёр удхатай мэдүүлэлнүүд бии. Эндэ хэдэн хэһэгынь үлүү гаранхай гэхээр. Тон муугаар, «түүхэйгээр» бэлдэгдэһэн проект газетэнүүдтэ тунхаглахаһаа, олоной үзэмжэдэ табихаһаа урид тусгаар мэргэжэлтэдтэ дурадхажа шэнжэлүүлхээ ягаа гээшэб гэжэ һанахаар.

Толилогдоһон энэ проект тушаа ажаглалтанууд захагүй олон. Теэд мүнөө энээндэ бултандань тогтонгүй, гол статьянуудыень гэхэ гү, али хүдөөгэй таряашадай хүлеэжэ байһан найдалыень харюулха бүлэг, хэһэгүүдые шэнжэлхэ, дутагдалыень элишэлхэ хүсэлэнтэйб.

Газарай Кодексын проект сооххи «Газар мэдэн захирха талаар арадай депутадуудай Соведэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд» гэһэн 6-дахи статьяда ажаглалта хэхээр юумэн ехэ. Арадай депутадуудай Соведүүд газар өөрынгөө мэдэлдэ байлгадаг гэжэ статья соо уншаһанай һүүлээр «Соведүүд газар үгэхэ, худалдаха, бусаан абаха талаар өөһэдынгөө эрхэ түлөөлэлгэнүүдые гүйсэдхэхы зургаануудта дамжуулан үгэжэ болохо» гэжэ бэшээтэй байхадань, бүришье гайхахаар байба. Зүгөөр эдэ мүрнүүдэй авторынь хэн байгаа гээшэб? Энээниие зохёожо бэшэгшэмнай Соведэй хүтэлбэри доро хүдэлмэрилхэгүй, яажашье һаань, урдынхидал бүхы засагаа гартаа оруулжа абахые хүсэһэн хүн ха гэжэ абаһаар элирнэ. Соведэй эрхэ түлөөлэлгые гүйсэдхэхы органдо дамжуулха гээшэ юун бэ? Энэмнай Соведүүдые засагһаа холодуулжа, урдынгаа хэдэн арбан жэлдэ ямаршье хиналта шалгалтагүй, дуратай үйлэ хэрэг үйлэдэжэ, өөһэдынгөө абаһан ёһо дүүргэһэн шиидхэбэринүүдые арадай һунгамалнуудай сесси дээрэнь баталха гэжэ оролдонол. Энэмнай Соведүүдэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдые гүйсэдхэхы органуудта дамжуулан үгэхэ гэһэн удха...

да, «эрхим баян — эрдэм» гэhэн арад түмэнэй hургаалые бэелүүлэн, эсэгэ, эхэнүүднай барга харанхы байдалhаа гэрэлтэ гэгээн эрдэмэй замда гушаад ондо гаража захалаа hэн.

Дээдэ hургуулиие хүгжөөлгэдэ 1940 ондо манай гүрэн национальна олзынгоо нэгэ

Публицистикэ

ЭТИГЭЛ ГЭЭШЭ ЕХЭ ХҮСЭН

Үе саг тухай бодомжо

процентые, 1950 ондо 1,5 процентые зорюулдаг байгаа. США-тай сасуулхада, тэдэ жэлнүүдтэ Советскэ Союзай дээдэ hургуулида гаргадаг гаргаша 1,5 дахин ехэ байhан юм. Харин мүнөө америкынхиhээ 4 дахин бага болоо. Эрдэм хүгжөөлгэдэ «алмалта» хэhэнhээ боложо, ухаалан зохёолго хэлгээр дүшөөд ондо дэлхэй дээрэ дүрбэдэхи hуури эзэлжэ байhан hаа, мүнөө таби гарадахи hууринда түригдөөд байнхайбди.

Мүнөө үедэ арбанай адаг, долооной доро болоhон манай ороной ушар шалтагаан хадаа hүүлэй гушаад жэл соо урагшаа холо хаража хүтэлбэрилхэ бодолгүй, «үглөөдэрэй өөхэнhөө, мүнөөдэрэй уушхан» гээд ябадаг байhан ударидагшадай гэм болоно.

Арад зоноо архида hургаhан, ажал хэрэгтээ ахираар хандадаг болгоhон холо хараха бодолгүй удамаршад удаан саг соо маанадые толгойлоо. Түүхэ төөрихэгүй, үг орхигдохогүй гэжэ зүб хэлсэдэг байха. Баатаршалгаар баян, гашуудалтай, гомдолтой ябадалаар элбэг байhан Совет оронойнгоо түүхые төөрюулэнгүйгөөр, үнэн зүб юумыень тойрожо гарангүйгөөр, бодотоор болоhон ушар хэрэгүүд дээрэ ургажа ябаа үри бэеэ, аша гушанараа hургаха, хүмүүжүүлхэ хэрэгтэй гэжэ hанаха байнаб. Буряад арадай хэр угай абари зан hайн hайхан ёhо заншал тухай «Буряад үнэндэ» hаянай бэшэгдэдэг болоо. Залуушуулые зүб мүрөөр хүмүүжүүлхэдэ, энэ ехэ туhатай хэрэг гэжэ тоононоб.

«Бурхан хүсэтэй, буян ашатай» гээд хэлсэдэг. Буян үйлдэхэ гээшэмнай юун болоноб? Эсэгэ бүхэн, багша, хүмүүжүүлэгшэ бүхэн бага балшар наhанhаань хүниие сэбэр сэдьхэлтэйгээр, hайн hайхан абари зантайгаар хүн болгохо гэжэ оролдодог. Тээд тэрэ оролдолгонь олон ушарта үрэ дүн үгэнгүй үлэшэдэг. hүүлэй жэлнүүдтэ моодно болоhон видеосалон залуушуулда муу муухай хэрэг үйлэдэхэ ябадал хэхые hануулан hургадаг, залуу хүнэй бэежэжэ үрдеэгүй сэдьхэл бодол доройтуулан бузарладаг юумэн болонхой.

Ургажа ябаhан залуу үетэнэй сэсэг мэтэ арюухан сэдьхэлые эдэб эсын хүсэрхэлгэ харуулhан видеофильмнүүд намарай хүйтэн хюруу мэтээр дайража, зариманай сэдьхэл сэбдэг болгоно бшуу. Тэрээнтэй хамта үсөөрхэеэ болиhон ээлжээнүүд, хооhон таhагуудтай магазинууд, байра абахын тулада ербаад жэлдэ ээлжээндэ хүлеэлгэ... Гэм хэhэнэй түлөө сүүдлүүлhэн хуулиин наhа гүйсөөгүйшүүлэй тоогой hүүлэй хорин жэл соо хоёр дахин олон болоhон ушар үзэл сурталай, болбосорол хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин обор, hула болоhоной хойшолонгууд гээд харагдана.

Хэлэhэн үгэдөө хүрэдэггүй, хооhон найдуулгануудаар хоног үдэрөө үнгэргөөд ябадаг ноёдуудай партиие хүтэлбэрилдэг дээдын газарта олошорhоноhоо боложо, КПСС-эй хүндэ ехээр унаа. Албан засагаа хэтэрүүлэн хэрэглэдэг, партиин нэрэ бузарлаашад олон болоhон юм. Рашидов, Щелоков, Алиев, Медунов мэтын моральна талаараа панхаруудтан hалаашад партиин нэрэ доройтуулаа.

КПСС-эй орон доторхи бүхы засагые гансааран зонхилон ударидажа байхаяа болёошье hаа, совет общественые мүнөө ушараад байhан бэрхэшээлнүүдhээ гаргажа шадаха коммунистнуудhаа ондоо политическэ хүсэн манайда үгы. Олон партинуудай бии боложо байhан мүнөө үедэ, манай hанамжаар, нэгэдэлээ бэхижүүлхын тулада КПСС-эй эхин эмхинүүд, болон коммунистнууд иимэнүүд шэглэлтэй ажал ябуулбалнь hайн байха hэн ха.

Нэгэдэхинь, манай залуу үетэнэй сэдьхэл бодолые муухай ааша гаргадаг, муу зан абари түрүүлдэг нүлөөнhөө хамгаалха, hайн hайхан хэрэгүүдые үйлэдэхыень урмашуулан hургаха, боди сагаан сэдьхэлтэй, ажалша бэрхэ, үүсхэлтэй hайн хүнүүдые хүмүүжүүлхэ хэрэг болоно. Энэ зорилго бэелүүлхэдэ, арад зоноймнай анханhаа хойшо эрдэни зэндэмэни мэтээр сахин, мүнөө хүрэтэр абажа ерэhэн hайн hайхан заншалнууд, абари зан болоно.

Заабол сахигдаха ёhотой, арад зоной сээртэй, хорюултай гэжэ тоологдодог, арадай этнопедагогико дотор дайралдадаг али бүхы юумэнүүдые номнон тайлбарилха, багашуулда ойлгуулха шухала. Жэшээлхэдэ, РСФСР-эй гэр бүлэ тухай кодексын 16-дахи статьягай хоёрдохи хубиин ёhоор, дүтын түрэлхидэй хоорондо гэрлэхэ ябадал хоригдодог гээд бэшээтэй байдаг. Энэ хорюул арад зоной хэр угай заншалhаа үндэhэтэй юм. Долоон үеын үнгэртэр, нэгэ отогой эрэ эхэнэр хоёрой хоорондоо гэр бүлэ болохо хорюултай гээд буряад зон сахидаг байhан гэшэ.

Үшөө нэгэ заншал тухай hануулая. Сэрэг дайн мэтэ аюултай замда мордоходоо, сэрэгшэ тоонтынгоо шорой боожо абаад, бэедээ дүтэ хадагалжа ябадаг байгаа. Дайсанай hомонhоо, эритэ мэсэhээ хада уула мэтээр тэрэ шорой халхалжа абаха гэhэн этигэл түрэдэг юм. Арадай hайн hайхан заншалые ямар ушарнуудта гүримшуулан сахидаг байхаб гэжэ хубаарилаад (байгаали, хүнүүдэй хоорондын харилсаан ажал хэрэг, эхэ, эсэгын аша харюулха уялганууд тухай гэхэ мэтээр илгаад), хүүгэдэй саадhаа эхилэн, наймадахи класс дүүргэтэрнь hургабал, hайн байгаа.

Хоёрдохи шэглэлынь хадаа «ажал хээгүй хүн — ама хооhон» гэhэн ойлгосые хүн бүхэн хэлэ орохотоёо нэгэ доро шахуу ойлгожо абаха ёhотой. Хүнэй гар хараад, миин байлга, хэhэн ажалайнь тоо ба шанарыень хараада абангүй эдлэхэ, эдихэ юумэ хубааха (уравниловка) ябадалтай тон шанга тэмсэл хэгдэхэ зэргэтэй. Араал далайн хосоролго, Чернобылиин аюул хоёрhоо ондоо хүнүүдэй харюусалгагүй, алмай hалан забхай ябадалhаа эхитэй, айхабтар ехэ хойшолонгуудтай гэмтэ хэрэг манай ороной түүхэдэ олдохо аал? Хүн бүхэнэй хубиин харюусалгые али бэлохоор дээшэлүүлхын тулада жэл бүхэндэ Октябриин долооной үмэнэ hургуулинуудта Араалай, Чернобылиин хэшээл үнгэргэгдэдэг болобол, hайн байгаа. Харюусалга ехэ болгохо, хүн бүхэниие ажал хэрэгтээ үнэн сэдьхэлhээ хандадаг болгон hургахада, тиимэ хэшээлнүүд туhалха байгаа.

Наяад оной хоёрдохи хахадта, ерэн ондо ажаллажа байhан хүдэлмэришэд, эрдэмтэд ажалдаа бүхы хүсэ шадалаа, ухаан бодолоо зорюулжа, шармайн оролдожо хүдэлхэеэ болёо. Социологическа шэнжэлэлгэнүүдэй тодоруулhанай ёhоор, хүдэлмэришэн дунда зэргээр бүхы хаба шадалайнгаа 50—60 процентые, инженер болон эрдэмтэд 30—40 процентые хэжэ байhан хэрэгтээ үгэнэ. Иигэжэл хахад хүсэеэ гарган ажаллаа боложо байхадаа, яагаад урагшаа дабшахабибди даа! Социализмые шэнэлхэ гэhэн партиин уряалай урагшаа дабшадаггүй ушарайнь шалтагаан эндэ байна бэшэ аал?

Үнэхөөрөө аргамнай hалаа, шаргамнай газардаа гү? Тиигэжэ баталха үндэhэн үгы. Зоори тухай, газар тухай, мүн бусадшье тон шухала хуулинуудые СССР-эй Арадай депутадуудай съезд, Верховно Совет hүүлэй жэлдэ абаад байна. Хуули ёhото социалис гүрэниие байгуулжа захалаад байхадаа, абтаhан хуулинуудаа hайнаар мэдэдэг, жэншэдгүйгөөр бэелүүлдэг, сахидаг болохо ёhотойбди.

Хуулиин ба моралиин заабаринуудые мэдэдэг, нарингаар сахидаг болоходо, арадуудай оньhон үгэнүүд соо уран гоёор, тодо тобшо удхатайгаар найруулагдаhан сэсэн хурса заабаринууд ехэ туhа хүргэхэ байна. Д. Мадасоной 1960 ондо 3000, хэhэгээр хэблэгдэhэн «Оньhон үгэнүүдэй» олдохонь шухаг болоо. 1979 ондо гараhан «Оньhон үгэ оностой» гэжэ ном баhал үни хада тарашанхай. Багшанарта, эхэ, эсэгэдэ ехэ туhатай эдэ номуудые шэнжэлээд, дахин хэблэхэ саг тулажа ерээ хаш.

Арадайнгаа ажахые кризисhээ гаргаха, зоной байра байдал, хангалга hайжаруулха асуудалнуудые эгээн шухала, хойшолуулагдашагүй хэрэг болгон, РСФСР-эй Компартиин ажал ябуулгын проектын эхиндэ табиhаниинь тон hайшаалтай. Гүрэнэй зоориие эсэслэн усадхажа болохогүй, хүнэй гар хараад ябажа hурашаhан ябадалнуудтай, олондо аша туhатай ажал хэнгүй олзо бэдэрэгшэдтэй тэмсэхэ, ажалша коллективэй гэшүүн бэшэ хүнүүдтэ акци худалдахагүй гэhэн бодолнуудые сүм hайшаанаб.

Арадай hуралсал тухай бэшэгдэhэн найруулгануудые бүримүhэн hайшаагаад, гаршагынь иигэжэ заhабал дээрэ гэжэ hананаб: **«hуралсалай, соёлой, эрдэмэй талаар»**. Яахадааб гэхэдэ, hуралсалhаа эрдэм болбосорол, соёл болбосорол, эрдэм эхи татадаг гээшэ аеб даа.

«Үзэл сурталай ажал ябуулга» гэhэн гаршагтай бүлэгэй «манай зорилгонууд» гэhэн үгэнүүдээр эхилhэн абзацай түгэсхэлдэ... «аха зониие хүндэлхэ, энэрхы сэдьхэлтэй байха» гэhэн үгэнүүдэй удаа **«эд зоори гамнажа, арьбалжа hураха, оршон тойронхи байгаалида гамтайгаар, эзэн ёhоор хандадаг болохо»** гэhэн үгэнүүдые нэмэхэ.

Россин Компартиин ажал ябуулгын программа дотор залуушуултай ябуулагдаха үзэл сурталай, хүмүүжүүлгын, соёл болбосоролой зорилгонууд тоб байса тодорхойлогдоогүй. «Парти доторой ажабайдал» гэhэн бүлэгэй гурбадахи хүсэнэгтэ **«хүүгэдэй саадhаа эхилээд, hуража байhан, хүдэлжэ эхилhэн, армида алба хэжэ ябаhан залуушуулые hайн hанаатай, энэрхы hайхан сэдьхэлтэй, ажалша бэрхэ, үнэншэ, сэхэ сэбэр ябадалтай хүнүүд болгон хүмүүжүүлгэдэ онсо анхарал табиха»** гэhэн үгэнүүдые нэмэхэ.

С. БАДМАЕВ,
Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай дээдэ hургуулиин багша, философиин эрдэмэй кандидат.

УДМУРТИИН АССР. Саратулу хотын 18-тай Антонина Пальшина дэлхэйн нэгэдэхи дайнай эхилхэдэ хүбүүнээр хубсалаад, hайн дураараа дайнда мордожо, эрэлхэг зориг гаргаhанайнгаа түлөө Георгиевско хэрээhэнэй орденоор 2 дахин шагнагдаhан юм.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 93 наhатай А. Т. Пальшинае городой Советэй гэшүүд саг үргэлжэ эрьежэ, элдэб туhаламжа үзүүлдэг.
ТАСС-ай фотохронико.

ӨӨРЫН ЗОХЁОХЫ ЗАМ

БУРЯАД уншагшад, нютагай хүнүүд Владимир Жамбалович Тулаевые гурбан талаhаа мэдэхэ байха. Түбхын түрүүндэ абынь нэрэ, обогоор — мэргэн-баатар, Советскэ Союзай Герой Жамбал Ешеевич Тулаевай хүбүүн юм байна гэжэ абаhаар лабламаар эли байна бшуу. Хоёрдохёор, В. Ж. Тулаев — үнинэй журналист, Түнхэнэй районой «Саяан» газетын редактор. Гурбадахяар — тэрэ зохёол бэшэдэг юм.

Нэрэтэй солотой хүнэй хүбүүн байха хүндэтэйшье, харюусалгатайшье үүргэ гэжэ Володя багаhаа бэе дээрээ мэдэрhэн юм. Геройн хүбүүн гээд хүн бүхэн таняад, хүндэмүүшэ байхые оролдохо. «Геройн хүбүүмби» — гээд өөрөө үбсүүгээ хүрхылгөөд, хаанашье орошомоор, юушье эримээр, hанаhанаа бэлэхэнээр хүсэжэ абамаар hаабза... Энэ бэлэн замаар ябахые Владимир Тулаев оройдоошье оролдоогүй, ябажа шадахашьегүй hэн ха. Юуб гэхэдэ, тэрээн шэнги түрэлхиин даруу хүн, hэшхэлэй хатуу хуулиhаа яажа гарахаб?! Тиимэhээ Владимир Тулаевай хүшэршье hээ, ажабайдалда өөрынгөө зам, өөрынгөө hуури эзэлхэ гэжэ сэдьхэлээрээ эрмэлзэжэ ябаhаниинь ойлгосотой.

Арбые дүүргээд, түрэл нютаг Таhархайдаа колхоздо хүдэлхэеэ үлөөд, үдэшэндөө хүдөөгэй клубта хаража hууhан хүнэй гэдэhээ хаха эльгэ хатамаар шогтой хүхюутэйгээр Будамшуугай ролиие гүйсэдхэжэ байхадань, үетэниинь «Тулаевнай артист болохо» гэлсэгшэ hэн ха. Теэд тэрэмнай нэгэшье шүлэг, нэгэшье расскаа бэшээгүй аад, «би уран зохёолшо болохоб» гэжэ мэдүүлжэрхибэ. Үльгэр, дуунда тон дуратай, түрэл хэлээ, аман зохёолоо hайн мэдэхэ, өөрөө бэрхээр хөөрэжэ шадаха залуу хүбүүнэй доторой зүгнэл иимэ байгаа hэн гү, али багаhаа хойшо үнэхөөр тиимэ хүсэлтэй ябаа гү — яабашье, үетэниинь тиихэдэ үнэншөөгүй, баhал наяданга хэлэнэ гэжэ hанаhан байха.

Журналист гү, али уран зохёолшо болохо замаа бэдэрээ hэн гү — тэрэ Буряадай багшанарай дээдэ hургуулида оробо. Манай хамта hуража ябаhан жараад онуудта буряад хэлэ, бэшэгэй таhагайхид институт дотороо яhалал эдэбхитэй, түрүү зэргэдэ ябалсадаг байhан юм. Олон хүбүүд, басагаднай шүлэг зохёол бэшэхэ, «Байгалай долгинууд» гэжэ хотын студентнэрэй ансамбльда хатарха, дуулаха.

Тэрэ үедэ Володя хород тээд ябаhан шэнги бэлэй. Үнэн дээрээ даншье тиигээгүй. Ямаршье секцидэ ябаагүй аад, тэрэмнай түрэл аймагтаа «Сурхарбаанда» хоёр зун барилдажа, хоёрдохи, гурбадахи hууринуудые эзэлбэ, тиихэдэ бэрхэ барилдаашадаар суурхажа байhан Түнхэндэ энэнь ехэ түйлалта байгаа.

Хамтынгаа байрада сүлөөтэй сагтаа Володиин ондоо хүнhөө нюун татажа, нэгэ дэбтэрhээ нүгөө дэбтэртэ юушьеб гоёхоноор буулгажа hууххые оло харагша hэм. Хожом мэдэхэдэ, тэрэ Шожойн Шалдуунай гэжэ нагаса таабайhаа шагнаhан онтохонуудаа найруулан бэшэжэ ябадаг байгаа. Иигэжэ «Долоон үбгэд» гэжэ хожом гараhан номоо зохёожо ябаhан байгаа ха юм.

Хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин дадал гарахаар 1-дэхи буряад интернат hургуулида эльгээгдэхэдээ, Владимир Тулаев шог, домог, онтохо хөөрөөд, хүүгэдые мэтэр hонирхуулаад, өөрынгөө нүлөөндэ абаад орхидог байгаа. Тэрээгээрнь болоходо, бараг багша болохошье hэн бэзэ, теэд тэрэнэй дүрыс газетын ажал татажархёо. Тэрэ «Саяан» газетэдэ оршуулагшаар, оршуулгын таhаар редакторай орлогшоор, «Буряад үнэн» газетын корреспондентээр олон жэлдэ hайнаар ажаллажа гараа. Тиигэхэ зуураа түрэл буряад хэлэнэйнгээ түлөө болдото тэмсэгшэ гүүлэмээр үнэн зүрхэнhөө оролдогшо бэлэй.

Ямар нэгэн колхоздо гү, али hургуулида ошоод, уулзалга дээрэ «Буряад үнэнөө» захиит гэжэ сэхэ наагуур идхэжэ байнгүй, түрэл хэлэнэйнгээ ямар нугархай хурсые харуулха гэhэндэл, дэбтэрээ үбэрhөө гаргажа, шог ёгто расскаазуудаа шадамар бэрхээр уншажархихадань, хүн зон хужарлан баярлажа, нээрээшье дуратайгаар газетээ бэшүүлэгшэ hэн. Статья, очерк бэшэхэдээ, В. Ж. Тулаев тоо, баримта болоhон үйлэ хэрэг доло шалгажа үзөөд, олон хэhэгээр барлагдан гараха үгэ бүхэндөө тон нягтаар, харюусалгатайгаар хандажа бэшэдэг. Тиимэ хадань, мүн юрэ улад зон соо хүндэтэй хадань табан жэлэй урда тээ аймагай «Саяан» газетэдэ редакторай хэрэгтэй болоходо, нютагай засагаархин В. Ж. Тулаевые шэлэhэн байна.

Тусхай корреспондент гү, али редактор байха харюусалга ехэтэй, сүлөө багатай ажалда ябабашье, Владимир Тулаев уран зохёолоо мартанагүй, хэдэн жэлэй урда «Алтан хараасгай» гэжэ хоёрдохи номоо гаргуулжа, тэрэ ганса аман зохёол найруулагша бэшэ, ганса шогтой хүхюун хөөрөөшэн бэшэ, харин сэдьхэл зүрхэнэй хүбшэргэй дайража үянгата туужа, байгаали хүн хоёрой холбоо харуулhан мүн тиимэ расскаазуудые бэшэжэ шадаха уран зохёолшо байhанаа гэршэлээ. Мүнөө «Эсэгэез хүлеэлгэ» гэжэ хүүгэдтэ зорюулhан шэнэ номынь типографида барлагдажа байна. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай талмайhаа баабайгаа Таhархайн талбарта хүлеэжэ үлэhэн бишыхан хүбүүнэй ехэ уйдхар, үдэр бүхэниинь наадаhай бага бэшэ баярнууд холилдон, энэ туужадань багтажа оронхой.

Владимир Тулаев гурбан талаhаа уншагшадта мэдээжэ гээ hэмби. Хүхюундээ хүхюун, үяндаа үян, тон үнэн сэхэ зан тухайнь танил нүхэдынь hайн мэдэдэг.

Жэшээнь, тэрэ партида удаан саг соо орожо үгөөгүй юм. «Юундэ дурагүйдэнэш?» — гэхэдэ, «муу муухай ябадалтай зон партида олон ябана» — гэбэ. «Үгы, теэд тэдэнээр тэмсэхын түлөө коммунист болохо ёhотойш», — гэхэдэл, КПСС-эй гэшүүндэ орохо мэдүүлгэ бэшээ hэн. Энэмнай далаад онуудта бшуу.

Хүн шанараа сэбэрээр абажа ябаха гээшэ тон шухала байнал даа.

Бууралтаагүй хара толгойтой зандаа, залирангүй залуу сэдьхэлтэй зандаа нүхэрни табин наhаяа hаяхан угтаба. Эсэгын нэрэ, өөрын зам тухай хөөрэлдөөн яhала болоо. Шэнэ хабараар шэнэ «Алтан хараасгайнуудые» жэргүүлхыень, үшөө томо баабгайда «хүшүүргэ хаяхыень» баатарай хүбүүндэ хүсөөбди. Баабай тухайгаа материалнуудые мэхэй нягтаар суглуулжа ябадаг. Тэрэнь баhа удхатай байгаа бэзэ...

Лепсон ТАПХАЕВ.

Владимир ТУЛАЕВ

ХҮШҮҮРГЭ

(Рассказ)

Таабайнарэймнай баабайнарай шаб гэмэ залуу hайхан ябахада болоhон хэрэг.

Амар-Гол нютагай ангууша хүбүүд хабарай шара саhанаар тайга гаража, баабгай хүшүүргэдэхэ гэлсэhэн бэлэй. Суглара сутларhаар орэхэдээ, арбаад шахуу хүн болобо. Аха түрүүлэгшэнь Алсаамайн Жабаандай гэжэ хүн hэн. Тэрэнэй энэ дэлхэйдэ мүндэлхэhөө урда тэнгэриин үүдэн нээгдэжэ, эхэнь үриие гүйха hанаатай: «бүхэ бүдүүнhээнь, баян тарганhаань, сэбэр сэхэнhээнь, сэсэн мэргэнhээнь» гэхэ аад, гансал «бүхэ бүдүүнhээнь» гэжэ үрдибэ. Тиихэтэйнь хамта үүдэн хаагдашаhан юм гэжэ тэрэ хуушан сагта хэлсэдэг байгаа. Тиимэhээ Жабаандай мунхагшагшье hээ, айхабтар бүхэ, зоригтой хүн түрэшэhэн юм hэн ха.

Тэрээнhээ бэшэниинь хэд суглараа юм ааб гэбэл, Тэбшын Няняан, Жэмбын Хайдаб, Бадмын Шойнжуур, ород хэлэтэй Онтоошхын Ондори, Хэлтэгэйн хэлэгүй Дугар, Шообойн Шуханаа Шалдантаяа ба бусад юм hэн ха. Ангуушад Алсаамайнгаа Жабаандайнда сугларжа, буу жадаяа, hүхэ hүүшэеэ бэлдээд, уутатай хүнэhээ моридтоо ашажа, үглөөгүүр эртэшэг Хандагайтын үндэрые дабан баруулбад.

Нилээд удаан ябажа, агнууриингаа газарта хүрэбэд. Нэгэ хуушан отог дээрэ тогтожо, ашаатай ганзагаяа буулгаад, архи тамхияа, тоhо зөөхэйгөө гаргажа, сэржэмээ Хангайтадаа үргөөд, худал үнөөр хүүсэ хөөрэлдэн, сайгаа шанажа уубад. Тэдэнэй хөөрөөгөөр тухайлхада, юунhээшье айха, сухарихагүй хэбэртэйнүүд.

Хөөhэ бууратараа сайлаhанайнгаа удаа нэгэ бага амарад гээд, нохойнуудаа дахуулжа, эшээ бэдэрхэеэ ошобод.

Азатайл ангуушад байгаал hэн ха. Юуб гэхэдэ, Тэбшын Няняан тэнэжэ удаан зобонгүй, хадын хормойдохи үдхэн шэрэнги соо нэгэ эшээ олобо. Бултадаа сугларжа, яаха, юу хэхээ зүбшэн хэлсэбэд.

Хайдаб Шойнжуур хоёр хүшүүргэнүүдые отолбо. Няняан Ондоритой ород, буряадаар пүлшэгэнэлдэн, хатар жороо хоёрые холижо ябаад, отолhон хүшүүргэнүүдыень зөөбэ. Хэлэгүй Дугар эшээнэй амhар түнхижэ, уужам үргэн болгобо. Шуханаа Шалдантаяа хүшүүргэнүүдые нүхэ руу гударжа, ээыень хэлэхын аргагүй ехээр сухалдуулба. Арьяатан эшээн соохоо газарай дорьботор хэрхирнэ. Эшээнэйнгээ амhарта булталзаад лэ саашаа ороно. Алсаамайн Жабаандай сахюур буугаа хасартаа няагаад, оньhыень дарахаар бэлэн зогсоно. Баабгайн булталзаха бүри тэрэ амаа юундэшьеб ангалзуулна.

Ами татаха аргагүйгөөр дээрэ дээрэhээнь хүшүүргэнүүдые шэдэхэдэнь, тэсэбэриеэ hалаhан арьяатан эшээн соохоо буугай тобшодол hуга харайн гараба. Алсаамайн Жабаандай буугаа баабгайн зүрхэндэ тулган шахуу шабхаяа даражархиба. Одоол эндэ хэлээ таhа хазамаар юумэн болоо hэн. hанаха hарбайха ори ганса сахюур буунь аарашаhан байгаа. Шабхаяа дахин татажа үрдеэгүй байтарнь, галзуурhан баабгай тэрээниень hуга татажа абаад шэдэжэрхибэ. Аргаа hалаhан Жабаандай баабгайтаяа хам тэбэрилдэн барилдашаба даа.

Иимэ аюулай болохые хүлеэгээгүй байhан ангуушад баабгайе хараhаар hүрөө дарагдажа, Няняанhаа бэшэниинь дүрбэн зүг, наймаг шэг тээшээ бута hүрэн гүйлдэбэд. Мунхаг хүсэтэй Жабаандай баабгайн хоёр шэхэнhээ бажуугаад, абаhаар диилдэхээр бэшэ байба. Дүтэшэг гартаа hүхэ барижархёод, байрадаа зоогдошоhон юм шэнги бахардашоод байhан Няняандаа: «Улаан hуга руунь сабшыш!» — гэжэ хашхаржа үрдибэ, Няняан баабгайн ара талаhаа дүтэлжэ сабшанаб гээд, тэрэнэйнгээ гэнтэ урагшаа болоходонь хожомдожо, охор hүүлыень тэбхытэр тайражархиба. Баабгай айхабтар муухайгаар шашхаад, Жабаандайе бүри бажуужа оробо. hүүлынь ехэл үбшэнтэй байгаа хаш. Няняан дахин сабшахадаа, Жабаандайнгаа hалгай гарые сэрбуугаарнь таhа сабшажархиба. Жабаандай баабгайе алдажа, тэрээндээ даруулан унаба.

— Ай, халагни, юугээ хэжэрхибэбиб, хуу hалаа, дүүрэээ! — гэжэ Няняан уйлаганаад, амиды дээрээ саашаа тэрьедэхээ даб гэбэ. Теэд урдань айхабтар үдхэн гэшүүhэтэй нүүлэ тушаалдажа, тэрэнээ алхажа гарахаhаа нилээд удаан hаатаршаба. Бүри гай болоходоо, хониин гуталайнь түрии гэшүүhэндэ шагтагалдаад, мултаржа үгэбэгүй.

Жабаандайн баабгайда даруулан унахатай хамта ангуушадай дахуулжа ябаhан хоёр нохой хүсэ ехэтэй арьяатанhаа айнгүй нюдэ нюургүй добтолжо ороhон байгаа. Тиихэдэнь баабгай Жабаандайгаа хаяад, нохойнуудта даб гэhэн аад, гэшүүhэндэ шагтагалдашоод байhан Няняаниие обёоржо, тэрээн тээшэ шуумайба. Няняан мэгдэhэндээ гуталайнгаа түрии hэтэ татаад, саашаа тэрьелжэ мэдэбэ. Тиихэ зууранъ нүүлэ дээгүүр хойноhоонь hарбагад гэhэн баабгай нюргыень хаха маажаад, үшөө хүдэhэн үмдыень тахимдань хүрэтэр ходолжорхибо. Үмдэндээ хэбидхалуулhан Няняан тэрэнээ татажа үрдингүй, собхоржо ябаад саашаа тэрьедэбэ. Харин нохойнууд баабгайн хойноhоо зуулдан шэрэлдэбэ. Баабгай Няняаниие орхёод, нохойнуудта дахин добтолбо. Теэд нохойнууд юу хүсэгдэхэб даа. Тиигэбэшье галзуурhан баабгай тэдэнhээ hалангүй үлдэн ошобо.

Тиигэжэ ябаhаар баабгай нэгэ унуули модондо тулажа ерэбэ. Жэмбын Хайдаб баабгайн эшээн соохоо гарахатай хомта мэдээтэй мэдээгүй юумэ тэрэ модоной саагуур хоргодоhон байгаа. Нохойнуудые үлдэжэ ябаhан баабгай тэрэ унуулииень алхажа гаранаб гээд, Хайдабай нюур дээрэ гэшхэжэрхибэ. Хайдаб хэбтэгээлжэн шубуун шэнгеэр нарихенаар «пиис» гэн шашхаба. Тэрэнэй тэндэ хэбтэhыень нюур дээрэнь гэшхэтэрээ мэдэнгүй ябаhан баабгай уурлахын ехээр уурлажа, гэнтэ даб гэн, үрөөhэн хүлhөөнь бэряад, хажуу тээшэнь hэжэрхэдээ, hүүжыень байраhаань мулталжархиба. Тээ саанахананъ хоргодошоод хэбтэhэн Бадмын Шойнжуурай сууряатайгаар шашхан бодоод гүйхэтэй хамта, баабгай юундэшьеб тэрээнhээ hалангүй үлдэн талиба. Шойнжуур гүй гүйhөөр, гурбан саженhаа үлүүтэй үргэн голдо хүрэбэ. Айhан хүн юушье хэжэрхидэг юм байна даа. Шойнжуур тэрээн дээгүүр улаашье норгонгүй hүрэжэ гарашаба. Хойноhоонь үлдэжэ ябаhан баабгайн тэрэ голые ойможо гаратар, Шойнжуур гэшүүhэгүй нариихан нарhанай тэн хүрэтэр абиржа үрдибэ. Тэрэниие барижа шадангүй харатайгаар алдаhан баабгай доошолоод, гэдэргээшье харангүй арилаа hэн.

Нилээн саг үнгэрбэ. Зүрхэеэ доро оруулhан Няняан толгойнгоо үбдэтэр хашхаржа, нүхэдөө арай гэжэ суглуулба. Нүхэдынь баабгайhаа айhандаа хүдэhэн дэгэл, үмдэнүүдээ гэшүүhэндэ хахара хүүрэ татан гүйлдэжэ, олдошогүй холуур тарашаhан байба. Бар тайгын дорьботор хашхара хашхарhаар ошоходонь, Шуханаа Шалдан хоёр үзүүртээ хүрэтэр гэшүүhэгүй нарhадай оройдо гарашоод, хоёр тээшээ гүйбэлзэжэ hуубад. Няняан тэдэ хоёроо арай гэжэ аргадажа буулгаба. Иимэ гэшүүhэгүй нарихан модоной оройдо ямар бэрхээр гараа гээшэб гэжэ Няняан гайхаба.

Хэранхы болохоhоо урид арай гэжэ суглараад, Алсаамайнгаа Жабаандайн таhа сабшуулhан гар залгажа үйhөөр сүхэлөөд, Хайдабаа үргэлжэ, отогтоо ерэбэд. Жабаандай Хайдаб хоёрой ёолодохо гээшэнь аргагүй. Няняанай нюрган галаар хайража байhандал хердоно.

Хуу булта сугларба гүбди гэжэ Няняанай нүхэдөө бүридхэхэдэ, Хэлтэгэйн хэлэгүй Дугар үгы байба. Тэрэнээ бэдэржэ бүхэли hүниндөө унтангүй хонобод. Арай гэжэ үглөөгүүр Дугаргаа олоо hэн. Тэрэнь хушануудай гэшүүhэ хуу мулижэрхёод байба. Төөришэhэн саанаа хашхаржашье шадахагүй Дугар хаана ошохо бэлэй даа. Бэеэр айхабтар томо, маряатай сула хүн hэн. Тиимэhээ баабгай ерэнэ аа гү гээд лэ хуша өөдэ гаража ябатараа али нэгэн гэшүүhэ хуха гэшхээд лэ, тэндээ тогтожо яда ядаhаар, бэшэ гэшүүhыень доло мүлеэд, доошоо hолжоржол байгаа ха юм.

Баабгайн мяханай амта туршаха гэжэ ябаhаар, иимэ ехэ аюулда ороhон Амар-Голой ангуушад арайхан гэжэ тайгаhаа бусаа бэлэй.

ТАСС · АПН ХИЛЫН СААНАhАА

НЬЮ-ЙОРК. Элдэб түбинүүдэй арадуудай hанаае зобоодог уласхоорондын политикын шухала асуудалнууд эндэ нээгдэhэн Социалис интернационалай соведэй заседаниин зүблэхэ зүйлдэ табигдаба.

60 гаран ороноhоо 300 шахуу делегадууд эндэ сугларанхай. 90-ээд онуудта промышленна талаараа хүгжэнги ба хүгжэжэ байгаа оронуудай хоорондохи шэнэ харилсаанууд, мүн тэрэшэлэн зүүнэй болон баруунай оронуудай хоорондохи харилсаануудай аюулгүй байдалай хамтын асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэнэ. Прибалтикын гурбан республикануудай — Литвагай, Латвиин ба Эстониин социал демократическа эмхинүүдэй түлөөлэгшэд зүблэхы дуутай байха эрхэтэйгээр заседанида хабаадана.

Социалис интернационал иимэ заседание түрүүшынхээ Холбоото Штадуудта үнгэргэнэ.

ТОКИО. Корейн Республикын ба Советскэ Союзай хоорондохи эд бараанай эрьесын хэмжээн нёдондо жэлэй энэл хугасаатай сасуулхада, байгша оной январь—июль hаранuудта 71,1 процент дээшэлhэн байна. Мэдээсэлэй Рейхад агентство энээн тухай мэдээсэнэ. Мүнөө жэлэй 7 hара соо хоёр талын эд бараанай эрьесын хэмжээн 415,6 миллион долларой болобо. 1990 ондо худалдаа наймаанай хэмжээн 1,2 миллиард доллар болохоор хүлеэгдэнэ гэжэ агентство заана. СССР-эй болон Корейн Республикын хоорондо hая тогтоогдоhон дипломатическа харилсаанууд тэрэнэй хүгжэлтэдэ туhалха байна. Москвада Корейн худалдаа наймаанай түб бариха гэhэн Урда-Корейн промышленна «Лаки Голдстар» томо нэгэдэлэй түсэбүүд хоёр талын худалдаа наймаанай түргөөр ургажа байhые гэршэлнэ. Урда-Корейн хэдэн корпорацинуудай филиалнууд Москвада нээгдэнхэй юм.

ТОКИО. Совет-япон харилсаануудые шанарай талаар шэнэ хэмжээндэ гаргахын тула хамтын хүсэлэл оролдолгонуудые эдэбхижүүлхэ хэрэгтэй гэжэ Токиодо болоhон хоёр ороной мэргэжэлтэдэй уулзалгада хабаадагшад хэлэбэ. СССР-эй арадай депутадууд ба Японой парламентаринууд, ажал хэрэг эрхилдэг бүлэгөөрхидэй түлөөлэгшэд, эрдэмтэд тэрээндэ хабаадаа hэн.

БЕРЛИН. 1992 оной мартда ФРГ-гэй астронавтын болон совет космонавтнуудай түрүүшын хамтын ниидэлгэ бэелүүлэгдэхэ байна. ФРГ-гэй научна шэнжэлэлгэнүүдэй ба технологиин министр Хайнц Ризенхубер энээн тухай мэдээсэбэ. Дрездендэ нээгдэhэн астронавтнуудай уласхоорондын федерациин 41-дэхи конгресс дээрэ тэрэ үгэ хэлээ hэн.

38-тай летчик-шэнжэлэгшэ майор Клаус-Дитрих Фладе болон 34-тэй физик Райнхольд Эвальд хоёрой нэгэниинь совет замбуулинай «Мир» станци дээрэ найман үдэрэй туршада хамтын экипажай бүридэлдэ хүдэлхэ болонхой. Тэрэнэй борт дээрэ нэн түрүүн биотехнологиин талаар 15 научна туршалга үнгэргэгдэхэ юм. Коммерциин гуримаар ниидэлгэ эмхидхэгдэхэ.

1992 ондо ФРГ-гэй хоёр эрхэтэн американ «Шаттл» онгосын борт дээрэ замбуулинай үшөө нэгэ ниидэлгэдэ хабаадаха юм. Дүрбэн хүн тэрээндэ бэлдэжэ байнхай.

Манай хөөрэлдөөн

АЖАЛШАДАЙ АША ТУҺАДА

Улаан-Үдэ хотын магазинуудта наймаалагдадаг эд бараанай, эдеэ хоолой продуктнуудай үсөөн болоһон, мүн тэрэниие үнэтэй, сэнтэйгээр наймаалха ба республикаһаа гаргажа абаашаха ябадал һүүлэй үедэ олошордог гээшэ. Тиимэһээ ажалша коллективүүдэй, хотын ажалшадай оруулһан дурадхал хэрэг дээрэнь бэелүүлэн, бусад хото городуудай дүй дүршэл хэрэглэн, арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй Президиум байгша оной октябриин 16-һаа эд бараа болон, эдеэ хоолой зүйлнүүдые республикын ажалшадта паспортын ёһоор наймаалха гэһэн тогтоол баталан абаба. Манай корреспондент Б. Цыремпилов арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй түрүүлэгшын орлогшо Н. М. Цыганковада хэдэн асуудалтайгаар хандаба.

— Нелли Михайловна, иимэ тогтоол баталан абахадаа, нэгэ гарта хэды шэнээн эд бараанай. эдеэ хоолой зүйлнүүдэй худалдагдаха тухай хэлсэгдэһэн байнаб!

— Улаан-Үдын магазинуудта худалдагдахаар табигдаһан эд бараа, эдеэ хоолой зүйлнүүдые гансал республикын ажалшадта худалдаха тухай һанамжаяа республикын Худалдаа наймаанай министерство оруулһан байгаа. Эндэһээ уламжалан, магазинуудта хэнэй, хэды шэнээн эд бараа, эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдажа абаха тухай нормо тогтоогдоһон байна. Эдэнь магазинууд соо тусгаар газарта үлгөөтэй байха болоно. Жэшээнь, эдеэ хоолой продуктнуудай дундаһаа нэрлэбэл, ургамалай тоһон 1 килограмм, кондитерскэ зүйлнүүд 500 грамм, гурил, хүрпээ 1—3 килограмм, гурбан багса тамхин, кофе, консервэ—1—2 баанха, шубуун—1,5 килограмм, загаһан ба загаһанай бусад зүйлнүүд—1 килограмм хүрэтэр наймаалагдаха юм.

— Үдэр бүри хэрэглэгдэжэ байдаг эдеэ хоолой зүйлнүүд—һүн, хилээмэн, дабһан гэхэ мэтые абахадаа, мүн лэ паспортын ёһоор худалдагдаха болоно гү!

— Үгы. Жэшээнь, хилээмэн—2, сухаари 1 килограмм, һүн 3 литр, дабһан, кондитерскэ зүйлнүүд 1—1 килограмм, 30 хэһэг үндэгэн паспортгүйгөөр наймаалагдаха болоно.

Улаан-Үдэ командировкоор ондоо хото городуудһаа ерэһэн ажалшадта ямар нэгэн илгаа байха гү!

— Тиимэ илгаа бии. Манай хотодо командировкоор гү, али һуралсалай газарнуудта заочноор һурадаг студентнүүдтэ гансал эдеэ хоолой зүйлнүүд паспортын, командировкын үнэмшэлгын ёһоор худалдагдаха болоно. Тиихэдээ эдэнэрэй командировкын үнэмшэлгэ, студентын билет дээрэнь ерэһэн тухайнь тэмдэглэл хэгдэһэн байха ёһотой.

— Республикын ажалшадта эд бараа, эдеэ хоолой зүйлнүүдые паспортын ёһоор худалдаха гэһэн хэмжээ ябуулга ямар шалтагаанһаа бэелүүлэгдэжэ эхилбэ гээшэб!

— Һүүлэй үедэ хотын худалдаа наймаанай нэгэдэлэй болон ОРС-ын хэдэ хэдэн магазинуудта дабһан, эд бараанай нөөсэ 32 процентээр доошолһон байна. Эндэһээ уламжалан, дурсагдагша магазинууд дарасада байһан зүйлнүүдээ гаргажа, худалдаха баатай болсо. Тиихэдэ республикын хүршэ областьнууд болон хото городуудһаа олон ажалшад Улаан-Үдэ ерэжэ, эд бараа, эдеэ хоолой зүйлнүүдые абадаг болоо ха юм. Эндэһээ уламжалан, магазинуудта эд бараан хомор боложо захалһан байха юм. Мүн һаянай хотын ажалшадта һүн багаар худалдагдана. Мүнөө һүнэй заводто сүүдхэдээ 50 тонно һүн багаар абтадаг болоһон байха юм. Харин түсэбэй ёһоор, 100 тонно һүн тус заводто асарагдаха байһан юм. Тиимэһээ һүнэй зүйлнүүдэй хомор болоһониинь ойлгосотой. Худалдаа наймаанай министерство эд бараанай болон эдеэ хоолой зүйлнүүдэй бии байгаа жасые зүбөөр хубаарилжа, наймаанда гаргаха болоно.

Арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй Президиумэй абаһан тогтоолой хотын магазинуудта хэр зэргэ дүүргэгдэжэ байһые шалгаха, хинаха даалгабари районно Соведүүдэй гүйсэдкомуудай түрүүлэгшэнэр А. Г. Лубсанова, Е. М. Егоров, Б. Ц. Дымбрылов, хотын ажахынуудай экономикын талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ С. И. Пронин, горсоведэй гүйсэдкомой худалдаа наймаанай таһагые даагша Б. П. Гусельников гэгшэдтэ даалгагдаба.

БАГШЫН НЭРЭ—«ЯМАХА»

Энэ үдэр Ташарай дунда һургуулида хэшээлнүүд болохогүй, бухы һурагшадынь куузикуда гараха гэжэ газаа шуугялдажа байба. Досоонь ороходомнай, математикын кабинедэй үүдэн үргэнөөр сэлеэтэй, багшанар, үхибүүд олоор харагдаба.

Эндэ Сэлэнгын район соо хоёрдохи компьютерна класс нээгдэбэ. Үшөө нэгэ иимэ класс Загастайн дунда һургуулида бии юм.

Кабинедэй углууда аржагар хүхэ англи үзэгүүдээр бэшэгдэһэн гаршагуудтай сагаан картон хайрсагууд сомоотой.

Ханын гурбан самбарай дээгүүр хураангыгаар үсхэлгын формулнуудтай таблицанууд хадаатай.

Хэр угһаал һурагшад үһээ рүү найдангяар нюдэеэ залан-залан, тархяа маажан-маажан, сохоёо нилээдшье уршалаатуулһанай һүүлээр бухы тоо бодолгоёо дэбтэрнүүд соогоо гү, али самбар дээрэ бэшэжэ хэдэг һэн. Үшөө шоото, логарифмическэ шугам, һүүлэй үедэ калькулятор мэтын оньһонууд бии болоо һааб даа.

Зүгөөр компьютертай тэдэниие жэшэхээр бэшэ. Эдэ түхеэрэлгэнүүдые тодхоһон В. И. Кондрашовтой хөөрэлдэбэб. Хараха янзада гушаанал шахажа ябаһан түбшэн абаритай хүн.

— Би түлбэритэй хангалгын «Сибирь» гэһэн түбэй директорынь болоноб,— гэжэ Виктор Иванович тушаалаа тодорхойлно.— Манай түб Эрхүүгэй «Жилстрой» нэгэдэлэй профкомой дэргэдэ хоёр жэлэй саана бии болоо юм. Дүшөөд хүн тэндэ хүдэлдэгбди. Жэл соо 3 миллион түхэригэй хүдэлмэри дүүргэгдэнэ.

Кабинет соо бүхыдөө арбан компьютер, юһэниинь һурагшадай столнууд дээрэ, нэгэниинь багшын урда тодхоотой. Мүн тэрэнэй урда эдэ бухы компьютернуудтай холбоотой терминал байна.

Тус классай ашаглалгада тушаагдажа байһан үдэр бидэ дайралдаһан байбабди. Тиимэһээ бүхы компьютернууд хүдэлгэгдэнхэй, тон лэ телевизортэ адли мониторой экранууд ногоон, улаан, хүхэ гэрэлээр носоно. Тэндэнь элдэб тоонууд, элдэб түхэлэй дүрсэ, зурлаанууд жэргэнэлдэнэ. Тэрэ үдэр электронно элдэб наадануудай программанууд табигданхай. Үхибүүд урдахи клавишнуудаа даран, шуналтайгаар наадана.

— Энэмнай «Ямаха» гэжэ Японой фирмын үйлэдбэрилһэн МСХ-2 гэһэн тусхайта компьютернууд болоно,— гэжэ түбэй директортэй сугтаа ерэлсэһэн залуу инженер-программист Александр Чижов тайлбарилна.— Хорёод гаран бэлэн программануудые асаранхайбди. Хэрэгтэй болоо һаань, ондоошье программануудые захихада болохо. Тэдэнэй туһаламжаар һурагшад элдэб даабаринуудые дүүргэхэ, дуратай юумэеэ зураха, зохёохо аргатай байха. Хадуужа абадаг «ухаан» соогоо тус компьютер 720 мянган үзэгэй тоотой элдэб мэдээнүүдые хадагалаад байха аргатай. Мүн барладаг принтер хэрэгтэй мэдээнүүдые саарһан дээрэ сохёод үгэхэ.

АНХАРАЛ ХЭРЭГТЭЙ

Уржадэр Улаан-Үдэ хотын Соведүүдэй талмай дээрэ үглөөнэй 10 сагта таяг тулгууртай, зариманиинь инвалидна тусхай тэргэ дээрэшье һууһан хүгшэн, залуушье зон гараба. Тэдэнэр гартаа элдэбын плакадуудые, уряануудые баринхай. Уданшьегүй тэдэнэй захада хүн зон нилээд олоор сугларшаба. Бишье тэндэ ошожо хөөрэлдэбэб.

— Зарим зон маанадые митинг эмхидхэжэ, хүн зониие үймүүлжэ байна гэжэ һанажа болохо. Зүгөөр энэ митинг бэшэ. Городой 10.500 инвалидуудһаа оройдоол 10 гаран хүн эндэ суглараад байнабди. Бидэ юрын зоной ба дээдын засаг баригшадай анхарал татаха зорилготойгоор эндэ ерээбди. Маанад, инвалидуудта, бидэнэй хүшэр хүндэ ажабайдалда манай общество тон бага анхарал хандуулна гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Олонхидаймнай ажабайдал, гэр байра даншье һаа, түлюур. Би өөр тухайгаа хэлэнэгүйб. Жэшээнь, эндэ һуугша Зина Аксеновагай гэр уһанда абташоо. Мүнөө тэрэ байха байрагүй болошонхой. Зина нарай нялха багатай. Олонхи инвалидууд, тэдэнэй дунда залуушуул олон, байха байрагүй, тиимэһээ ганса бэе хүгшэн зоной интернадта байрлана. Үбшэн эрэмдэг зоной тэндэхи байра байдал тэдээндэ дан таарамжатай бэшэ. Тэндэнь элдэб эсын зон олон. Жэшээлбэл, тархи муутайшье, бухы наһандаа түрмэ түншөөр ябаад, хүгшэрхэдөө орохо гэргүй болоод, эндэ ерэһэншье зон байха. Гадна интернадай байшан соогуур инвалидна тэргээр ябахын аргагүй, үйтэн, хабшуу. Богоһо гэшхүүрнүүдынь баһал һаалта болоно ха юм. Юрэдөө, инвалидуудта тусхай гэр баряа һаань, хэды ехээр баярлаха байгаа гээшэб,— гэжэ Эржена Будаева гомдолтойгоор мэдүүлнэ.

Инвалидуудай бариһан плакадууд дээрэ иигэжэ бэшээтэй: «Инвалидуудта тусхай гэр хэзээ баригдахаб?», «Иигэжэ ажаһуужа болохогүй», «Дүрбэн хана хараад, һууха дурагүйбди», «Богоһонууд, гэшхүүрнүүд, хэрэлсынүүд бидэндэ «Хитадай хана шэнги» гэхэ мэтэ олон.

Республикын инвалидуудай зүгһөө горсоведэй арадай депутат болоһон Н. Левицкая иигэжэ хөөрэнэ:

СССР-эй Конституциин ёһоор хүн бүхэн хүдэлхэ эрхэтэй. Зүгөөр инвалидуудые хүдэлмэридэ оруулха гээшэ тон хүшэр. Инвалидуудай пенси тон бага гэжэ мэдээжэ ааб даа. Зариманиинь гэр бүлэтэй, үхибүүтэй ха юм. Тэдэнээ хүмүүжүүлхэ, эдеэлэхэ, хубсалуулха хэрэгтэй. Инвалидуудай хүдэлмэрилхэ тусхай мастерской бии болгоо һаа, һайн байгаа. Манда үгтэдэг талонгоор магазинһаа эдеэ хоол абахань хүшэр болонхой. Тиихэдэ үшөө нэгэ юумэн тухай дурдангүй байжа болохогүй. Городой магазин, поликлиникэ, кинотеатр ошохо гэхэдэ, элдэбын таб-сангууд, хэрэлсынүүд, богоһонууд ехэл һаад хэдэг. Инвалидуудай тусхай тэргэнэй ябахаар хэрэлсынүүдые налуугаар хэхэдэ яанаб!

Бидэ хүндэ орёо асуудалнуудаар городой болон республикын хүтэлбэрилэгшэдтэ хандадагбди. Тэдэнэр манай эрилтэнүүдые, дурадхалнуудые, һанамжануудые анхаралтайгаар шагнадаг, найдал бадараадаг. Зүгөөр энээнһээ бэшэ юумэ хэдэггүйл даа. Хэды, болотор бидэ зобохобибди? Иигэһээр оромнай дэлгүүрэй экономикодо орохонь, манай ажабайдал бүришье хүндэ болохонь гээшэ.

Тэрэ үдэр Соведүүдэй талмай дээрэ олон зон байгаа. Зариманиинь ямар туһаламжа хэрэгтэйб гэлдэнэ, нүгөөдүүлэнь мүнгэшье [illegible] һанаатай. Зүгөөр инвалидууд мүнгэ абаха зорилготой бэшэ байгаа.

Үбшэн эрэмдэг зоной ажабайдал хүнгэдхэхэ талаар дээдын засаг баригшад юун гэжэ һанана хэб?

Б. БОДИЕВ,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: жагсаалай үедэ.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

БАРИЛДААШАНАЙ СОЛО

Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой дурасхаалай шанда хүртэхын түлөө дүрэ буляалдалгын барилдаагаар ээлжээтэ мүрысөөн түгэсэжэ, илагшад болон шангай һууринуудые эзэлэгшэд тодорбод. «68 килограммай шэгнүүртэ Догой нютагай бүхэшүүлэй суглуулагдамал командые түлөөлһэн уласхоорондын классай СССР-эй спортын мастер Мүнхэжаргал Цыдыпов илаба»— гээд, дикторэй соносхоходонь, набтаршаг аад, хүдэр шамбай бэетэй, хараха янзада хитүүшэг зантай залуу хүн урагшаа алхалан, барилдаанай олбогой тэг дунда зогсошобо.

— Аа! Тэрэ Цыдыпов гэдэгнай энэ гээшэбы... яагаа бэеэр заахан юм бэ?— гээд, Ага тосхоной соёлой ордон соо барилдаа хаража һууһан һахажаал хүн хажуудахидаа хэлэнэ.

— Энэтнай мүнөө командынгаа түлөө хоёр шэгнүүрээр дээшээ орожо барилдаа, тиигээд бэень багаар харагдана гэжэ нүгөөдэ залуу нүхэрынь харюусаба.

Энэ удаа Мүнхэжаргал Цыдыпов барилдаанай олбог дээрэ мүрысэхөө һүүлшынхиеэ гараһан байгаа. Нютагайнгаа сэрэгшэ баатар хүбүүнэй шанда хүртэхын түлөө мүрысөөндэ анха түрүүн хабаадалсажа, Барилдаашанай орёо, хүнгэн бэшэ зам шэлээ һэн. Мүн энэл мүрысөөндэ хабаадалсалгаар тэрэ барилдаагаа эсэслэхэ гэжэ шиидээ бшуу.

Тэрэ хорёод жэлэй хугасаа соо барилдаа эрхилжэ, нилээд баян намтартай болонхой. Бүри 1960 гаран онуудай үеэр Забайкалиин сэрэгэй округой спортивна клубай гэшүүн Петр Рудых гэгшын Догой ерэжэ, барилдаанай секци эмхидхэхэдэнь, эдир жаахан Мүнхэжаргал аха нүхэдэй һорёонуудые ехэл һонирхолтойгоор, хорхойтон харадаг һэн. Зарим ушарта, хүнэй сүлөө байхада һамбаашалжа, барилдаанай олбог дээрэ эдир нүхэдөөрөө носолдоодшье туршаха. Харин хэдэн жэлэй үнгэрхэдэ, өөрөө һорёонуудта ябадаг болоо һэн. Барилдаанда айхабтар дуратай байһан тула, тэрэ һорёонуудта тон харюусалга ехэтэйгээр, бусадһаа үсэд нэтэрүүгээр хандадаг байһан юм.

1960-аад онуудай һүүл багаар эдир Мүнхэ округой, областиин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөнүүдтэ хэдэн дахин хабаадалсаба. Жэшээлхэдэ, тэрэл үеэр Зүдхэлидэ эдиршүүлэй дунда округой түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ тэрэ хабаадалсахадаа, тэрэ Б.-Ж. Галсановта шүүгдэжэ, шангай хоёрдохи һуури эзэлһэн намтартай.

Удаань 70-аад онуудай эхин багаар Мүнхэжаргал түрүүшынгээ ехэ амжалта түйлаба. Тэрээн тухайдаа суута барилдаашан мүнөө иигэжэ хөөрэдэг: «1971 ондо Догойн дунда һургуули дүүргэһэн байнаб. Хүдөөгэй юрын хүүгэдтэл адли, барилдаха дуратай байгааб. Тиигээд лэ 1971 ондо энэ заншалта Базар Ринчиногой дурасхаалай шангай түлөө мүрысөөндэ түрүүшынхиеэ хабаадажа 48 килограммай шэгнүүртэ барилдахадаа, түрүү һуури эзэлээ һэм...».

Һүүлээрнь, Мүнхэжаргал Цыдыпов үшөө хэдэн мүрысөөндэ шалгарба. Тэрэ тоодо Шэтэ хотын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ илаһыень онсолон тэмдэглэлтэй. Түгэсхэлэй мүрысөөндэ Мүнхэжаргал ЗабВО-гой спортивна клубай түлөөлэгшэ, СССР-эй спортын мастерта кандидат Ходоковский гэгшые шүүһэн байна.

Дунда һургуули дүүргээд, тэрэ Москва хотын физкультурна институтда һурахаяа мордоо һэн. Тэндэ дүрбэн жэл соо һураха зуураа, спортын мастерай нэрэ зэргэтэй болож гараа.

Мүнхэжаргал Москва хотын дээдэ һургуулинуудай нэгэндэ һуралсаха соогоо, эрдэм мэдэсээ дээшэлүүлхые оролдодог һэн. Гэхэтэй хамта тэрэ бухы сүлөөтэй сагаа барилдаанда зорюулдаг байгаа гэхэдэ алдуу болохогүй. Үсэд нэтэрүү һорёонуудай эсэстэ амжалтануудшье түйлагдаба. Тэрэ институдай түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөө шүүһэн, эдиршүүлэй дундаһаа Москва хотын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха юм.

Удаадахи жэлнүүдтэ мэргэжэл шадабарияа бүри мүлин, Мүнхэ студентнэрэй дунда үнгэргэгдэһэн Москва хотын түрүү һууриин түлөө мүрысөөндэ хэдэн дахин шалгараа. Тиихэдэ, залуушуулай хоорондо Москва хотын гурба дахин чемпион болоо. Һүүлээрнь, студентнэрэй дунда СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ шангай хоёрдохи һуури эзэлжэ, СССР-эй спортын мастерай нормо дүүргэһэн байха юм. Хожомынь Мүнхэжаргал СССР-эй габьяата тренер Андрей Челидзын дурасхаалай шанда хүртэхын түлөө Москва хотодо үнгэргэгдэдэг бүхэсоюзна мүрысөөндэ хоёрдохи һуури эзэлээд, «СССР-эй спортын мастер» гэһэн нэрэ зэргээ үшөө дахин баталаа һэн. Мэргэжэлтэн Цыдыпов институдаа амжалтатай дүүргэһэнэй удаа Ага нютагаа ерэжэ, хүүгэдэй спортивна һургуулида барилдаанай тренерээр ажаллаа.

Нютагаймнай бэлигтэй барилдаашан хойшодоо өөрынгөө дүй дүршэлые улам дээшэлүүлжэ, шамбай бэрхэ барилдаашадые хүмүүжүүлжэ шадаһан. Баяр Доржиев, Цырендаша Мункуев, Дашадондок Ширабон, Гарма Санданов, Дугаржаб Ешидоржиев гэгшэд тэдээнэй тоодо оролсонод. Теэд өөрөө Мүнхэжаргал наһаар залуу, хүсэн дүндээ ябаһан тула, барилдаха хүсэл эрмэлзэлтэй байгаа. Бэлигтэй бэрхэ барилдаашан, уласхоорондын классай СССР-эй спортын мастер, мүнөө Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшын орлогшо Геннадий Николаевич Манжуев энэ хүсэл эрмэлзэлыень бэелүүлэлсээ.

Тиигэжэл, 1976 онһоо хойшо Мүнхэжаргал Цыдыпов Улаан-Үдэ хотодо ажаллана, ажаһууна. Түрүүшээр областной Соведэй «Урожай» бүлгэмэй хүүгэдэй спортивна һургуулиин директорээр ажаллаа. Тэндэ ажаһууха, ажаллаха соогоо өөрөөшье барилдаа эрхилэн, ехэнүүд амжалтануудые түйлаа юм. 1977 ондо хүдөөгэй спортсменүүдэй дундаһаа СССР-эй түрүү һууриин түлөө мүрысөөндэ хабаадалсажа, чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна. Тэрэнэй һүүлээр иимэ шатын мүрысөө хоёр дахин шүүгээ. 1979 ондо түрүүшынхиеэ СССР-эй чемпионадта (Минск хото) хабаадалсажа, эрхим зургаан бүхэшүүлэй тоодо оролсоо һэн. 1980 ондо энэл мүрысөөндэ хабаадалсажа, 8-хи һуури эзэлээ. Удаадахи жэлынь, Улаан-Үдэдэ үнгэргэгдэһэн СССР-эй түрүү һууриин түлөө мүрысөөндэ 4-хи һуури эзэлһэн байна. Мүнхэжаргалай СССР-эй 37-хи чемпионадта 4-хи һуури эзэлһэн ушар тэрэнэй түйлаһан эгээл ехэ амжалта болоно. Ушар юуб гэхэдэ, мүрысөөндэ хабаадалсаһан 31 спортсменүүдэй дунда олимпиин наадануудай 2 чемпионууд, дэлхэйн, Европын түрүү һууриин түлөө мүрысөөнүүдтэ толотомо илалта түйлагшад олон байгаа.

Мүнхэжаргал мүрысөөнэй түрүүшын дүхэригтэ Ленинградай Иван Туаевые, хоёрдохи дүхэригтэ Украинын Магомет Караевые, удаадань Россин федерациин түлөөлэгшэ Александр Королевые шүүһэн байна. Яхадай бэлигтэй барилдаашан, 1980 оной РСФСР-эй чемпион Егор Старостинтай үнгэргэһэн тэрэнэй уулзалга илангаяа һонирхолтой байгаа. Хэдэн дахин хоорондоо мүрысэжэ, бэе-бэеэ һайн мэдэхэ болоһон хоёр бүхэшүүл нилээд үсэд тэмсэлэй эсэстэ 2:2 гэһэн тоотойгоор тэнсэбэ. Нэмэлтэ сагай үгтэһэнэй удаа шүүбэри балл абаһан Мүнхэжаргал илалта түйлаа бэлэй.

Удаадань, Европын чемпион, уласхоорондын классай СССР-эй спортын мастер Махачкала хотын Руслан Караевтай уулзахадаа, тэрэнээ 9:1 гэһэн тоотойгоор шүүһэн байха юм. Харин Москвада үнгэргэгдэһэн олимпиин наадануудай чемпион Сергей Белоглазовтай Мүнхэжаргал Цыдыпов барилдахадаа, тэрээндэ булигдажа, өөрынгөө бүлэг соо хоёрдохи һуури эзэлбэ.

Тэрэ СССР-эй 37-хи чемпионадта бронзо медальда хүртэхын түлөө олимпиин наадануудай чемпион Анатолий Белоглазовтай уулзахадаа, тэрээндэ баллаар шүүгдэжэ, 4-хи һуури эзэлһэн намтартай. Баймга Мүнхэжаргал ВЦСПС-эй чемпионадта хабаадалсахадаа, нэгэдэхи һуури эзэлээ һэн.

Гэхэтэй хамта Мүнхэжаргал Цыдыпов орон доторой болон уласхоорондын ехэ-ехэнүүд мүрысөөнүүдтэ хабаадалсажа, шалгарһан байха. КПСС-эй ЦК-гай орган «Сельская жизнь» газетын шанда хүртэхын түлөө Улаан-Үдэ хотодо үнгэргэгдэдэг уласхоорондын мүрысөөндэ хабаадалсахадаа, 3 дахин илалта түйлаһхай. Улаан Баатар хотодо социалис 12 гүрэнүүдэй хабаадалгатайгаар үнгэргэгдэдэг «Интернационал» гэжэ мүрысөөндэ хабаадалсахадаа, 3 дахин мүнгэн, 1 дахин бронзо медальнуудаар шагнагдаһан юм. Тиихэдээ Европын чемпионадта хоёрдохи һуури эзэлһэн румын бүхэ Аурел Нягуе, болгариин Лазар Лазаровые, монгол барилдаашан Жаргалсайханиие, солонгос спортсмен, олимпиин наадануудай мүнгэн медальда хүртэгшэ Ли Хо Пениие диилэбэ.

Румыниин Ясса хотодо болодог уласхоорондын мүрысөөндэ Цыдыпов илажа гараһан байна. Яссада румын суута барилдаашан, Европын чемпион Эмил Бутуе шүүжэ, нэгэдэхи һуурида гарга һэн. Мүнхэжаргал хоёр жэл удаагаар РСФСР-эй чемпионадта хабаадалсахадаа, мүнгэн медаляар шагнагдаһан гээшэ.

1982 оной февральда манай суута барилдаашан, олимпиин наадануудай 3 дахин чемпион Александр Медведиин шанда хүртэхын түлөө уласхоорондын ехэ мүрысөөнэй Минск хотодо үнгэргэгдэхэдэ, Мүнхэжаргал Содномович тэрээндэ хабаадалсаа һэн. Дэлхэйн 8 гүрэнэй 150 гаран барилдаашан энэ мүрысөөндэ хабаадалсаһан юм. Нютаг хүбүүмнай 57 килограммай шэгнүүртэ барилдахадаа, нэгэдэхи һуури эзэлжэ, һайн һорилго бэлэдхэлтэй байһанаа гэршэлээ һэн. Мүнхэжаргал ороной чемпионадта бронзо медаляар шагнагдаһан Украинын Гамид Магомедовые, Белоруссиин Леонид Страховые, буряад ороной түлөөлэгшэ Цыденжаб Гулгеновые, мүн үшөө хэдэн спортсмениие шүүгээд, түгэсхэлэй мүрысөөндэ Красноярск хотын спортын мастер Виктор Жариковые 7:2 гэһэн тоотойгоор илаһан байха юм. Тиигэжэ бэлигтэй бэрхэ барилдаашан Ага нютагайхид сооһоо түрүүлэн уласхоорондын классай СССР-эй спортын мастер болоһон юм.

Мүнөө Мүнхэжаргал Содномович Цыдыпов спортивна талаар мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ республиканска һургуулиин ахалагша тренерээр ажаллана. Тиимэһээ дэлхэйн чемпион Борис Будаев, СССР-эй чемпион Сергей Замбалов, бэлигтэй барилдаашад Александр Бардаханов, Андрей Матюнсв, Сырен-Доржо Халтанов болон бусадай амжалтануудта Мүнхэжаргал Цыдыповэйшье ехэхэн хубита бии. Олон жэлнүүдэй туршада барилдажа олһон дүй дүршэлөө тэрэ мүн, эдир барилдаашадта дамжуулна. Гэхэтэй хамта, Эрдэни хүбүүниинь эсэгынгээ замаар ябажа, бэрхэ барилдаашан болохоор бэеэ бэлдэнэ. Город соо үнгэргэгдэһэн олохон мүрысөөнүүдтэ илалта түйлаа юм.

Зүб даа, барилдаанай олбог дээрэ амжалтатай мүрысэһэн нютагаймнай бүхэ мүнөө эрхим барилдаашадые олоор хүмүүжүүлхэ зорилготой.

Б. ГАРМАЖАПОВ.

«ДАЯН» ГЭЭШЭ ЮУН БЭ?

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь октябриин 17-ной номерто)

Упр. 5. Ара үбэр, зүүн баруун талаараа ээлжээлээд хэбтэжэ, хүл гараа жиигээд бохиилгохо хүдэлгөөниие үдэр бүри таба-найма удаа хэжэ байбал, һуданан, шурбэһэнэй, хуянгай үбшэ дарахада туһатай байдаг.

6

7

Упр. 6. Һулаханаар забилан һуужа, гарайнгаа альгануудые дээшэнь харуулаад, хүл дээрээ дабхарлан табяад, дүрбэн толиёо (альганай болон хүлэй үльмыгэй хонхорхойнууд) дээшэнь хандуулан, амисхаалаа зоһоошонь татажа, тэгшэдхэхэ хүдэлгөөниие үглөө бүри хахад часай туршада хэбэл, амисхаал тэгшэржэ, ами наһан утадхагдаха болоно.

Упр. 7. Хоёр үбдэгөө ээлжээлүүлэн ургэжэ, хотынгоо хоёр талаһаа тулаха, тиихэдээ хотоёо һуладхажа һууха хүдэлгөөниие үглөө бүри үлэн бэе дээрэ долоонһоо арба хүрэтэр хэбэл, дорохи хии дээшээ эрьежэ, гэдэһэ дүүрэхэ, хото һуларха, гэхэ мэтын бусад үбшэнүүдые эмшэлхэдэ туһатай байха болоно.

Упр. 8. Һулаханаар забилан һуужа, хоёр гараараа хүлэйнгөө шэлбые адхажа, долоонһоо арба хүрэтэр дээшэнь ургэхэ хүдэлгөөниие хэбэл, бүхы бэеын хии ба уруу арилгагша хиие боди бэедээ гүйлгэжэ, тэгшэ болгохо шадалтай.

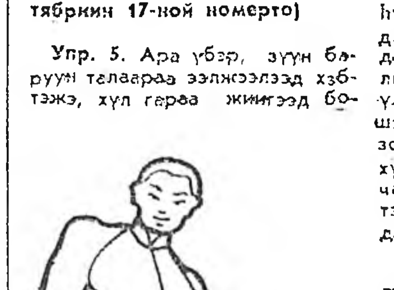

5

8

Кино, театрнуудта

«ДРУЖБА»
Открытие киноклуба «Малышок», худ. фильм Новые сказки Шахерезады—в 10, Шина—королева джунглей (ЖЕНЩИНА-ТАРЗАН)—в 11-40, 13-50, 16, 18-10, 20-30.

«РОДИНА»
Киноклуб «Поклонники Х музы», худ. фильм Человек с бульвара Капуцинов—в 16-30, Крот и медицина—в 10, Танцор Диско (2 серии)—в 11-20, 18-10, Танцуй, танцуй (2 серии)—в 14, 20-50.

«ОКТЯБРЬ»
Ох, уж эта Настя!—в 9-40, Э.С.Д.—в 13-20, 15, 21-20, Любимый Раджа—в 11, 16-40, 19.

«ВОСТОК»
Полет навигатора—в 15-30, Как три мушкетера (2 серии)—в 18, 21.

«БАЙКАЛ»
Любимец публики—в 15-30, Новые Амазонки—в 18-30, 20-30.

«АРШАН»
Месть и закон (2 серии)—в 18-30, 21.

ДКиТ ЛВРЗ
Торможение в небесах—в 19, 21.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Заказ № 240.